

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

BIJELA KNJIGA: POGLED UNAPRIJED

INVESTICIONI AMBIJENT U CRNOJ GORI IZ PERSPEKTIVE STRANIH INVESTITORA

*“Crna Gora je prepuna mogućnosti za investiranje.
Ima ozbiljan potencijal za rast, ali da bi se on u potpunosti iskoristio,
mnogo toga se može uraditi. Ovo je naš doprinos dostizanju prosperitetne i održive države Crne Gore”*

2013

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

BIJELA KNJIGA: POGLED UNAPRIJED

INVESTICIONI AMBIJENT U CRNOJ GORI IZ PERSPEKTIVE STRANIH INVESTITORA

*“Crna Gora je prepuna mogućnosti za investiranje.
Ima ozbiljan potencijal za rast, ali da bi se on u potpunosti iskoristio,
mnogo toga se može uraditi. Ovo je naš doprinos dostizanju prosperitetne i održive države Crne Gore”*

2013

Predgovor	6
Uvod	8
1. SSICG indeks poslovnog ambijenta 2013	11
1.1. Treća godina SSICG indeksa.....	11
2. Pregled prethodne godine	13
2.1. Makroekonomski profil.....	15
3. Šta drugi misle	16
3.1. Zaključak.....	19
3.2. Dalji izazovi.....	20
4. Prijedlozi članova SSICG za poboljšanje regulatornog ambijenta	21
4.1. Zakoni.....	21
4.2. Implementacija i sprovođenje zakona.....	33
5. Oblasti u fokusu	34
5.1. Tržište rada i zapošljavanje.....	35
5.2. Razvoj nekretnina.....	39
5.3. Infrastruktura.....	41
5.4. Porezi.....	42
5.5. Korporativno upravljanje.....	42
5.5.1. Finansijsko izvještavanje.....	42
5.5.2. Revizorska praksa.....	43
5.5.3. Regulatorna iz oblasti stečaja.....	43
5.6. Vladavina prava	45
5.6.1. Pravosuđe.....	46
5.6.2. Dozvole i licence.....	46
5.7. Predvidljiv poslovni ambijent.....	47
6. Pregled ekonomije	48
6.1. Turizam.....	48
6.2. Proizvodnja/Energetika.....	51
6.3. Telekomunikacije i ICT Sektor.....	52
6.4. Bankarstvo.....	54
6.5. Trgovina / Maloprodaja.....	57
7. Saradnja SSICG sa Vladom	58
8. Biznis i obrazovanje	59
Dodatak 1: Pregled Poglavlja acquis communautaire-a	60
Dodatak 2: Članovi Savjeta	61

PREDGOVOR

Godina 2013. bila je važna za Savjet stranih investitora Crne Gore (SSICG). Primili smo veliki broj novih članova, respektabilnih investitora i time ukazali na značaj nastavka poboljšanja poslovne klime u Crnoj Gori, što predstavlja obavezan preduslov za privlačenje većeg broja investitora i održanje atraktivnosti zemlje za postojeće investitore. Sa druge strane, nivo direktnih stranih investicija (SDI) je značajno niži nego prethodnih godina. Pored toga, Vlada je bila prinuđena da uvede takozvane krizne mjere kako bi izbalansirala budžet, tj. poveća postojeće i uvede nove poreze (veći porez na dohodak, povećanje PDV-a, porez od jednog eura na SIM kartice, strujomjere, priključke za kablovsku televiziju, itd.) što je bila mjera koja se pokazala kontraproduktivnom u trenutnim uslovima na tržištu. Bez obzira na to, riješenost Vlade da nastavi sa poboljšanjem poslovnog ambijenta se mora priznati. U tu spremnost smo imali priliku da se uvjerimo na sastancima sa nekolicinom ministara (ministri turizma, rada, pravde, finansija), te na kraju godine i sa premijerom, Milom Đukanovićem, koji je jasno naglasio da je Vlada odlučna u namjeri da dalje poboljšava tržišne uslove za strane investitore.

Posmatrajući iz današnje perspektive 2013. godinu u Crnoj Gori, možemo reći da je bila puna izazova. Izazovi su jasno reflektovani u makroekonomskim indikatorima: značajno niži priliv stranih direktnih investicija (preliminarni podaci za 2013. pokazuju da su neto strane investicije iznosile 323.9 miliona EUR, ili 29.8% manje nego u 2012. godini), relativno visoka stopa nezaposlenosti (u poređenju sa Eurozonom), pad obima spoljne trgovine i opšta nesigurnost kada je u pitanju poslovni ambijent. Međutim, želimo da navedemo i pozitivna dešavanja.

Na naše veliko zadovoljstvo, proces pristupanja Crne Gore EU teče po planu. Proces 'skrininga' je završen u junu. Poglavlja 5, 6, 20, 23 i 24 su otvorena, dok su poglavlja 25 i 26¹ otvorena i privremeno zatvorena, što pokazuje riješenost i predanost Crne Gore ovom procesu. Naročito mi je drago da je cijela Vlada mišljenja da je pristupanje EU važno za Crnu Goru ne zbog samo pridruživanja, već i zbog prihvatanja evropskih vrijednosti i standarda, te samim tim unapređenja međunarodnog imidža zemlje.

Veoma mi je drago da su naponi koje Vlada Crne Gore ulaže u poboljšanje poslovnog ambijenta primijećeni i priznati od strane velikog broja međunarodnih organizacija i istraživačkih institucija. Po najskorijem istraživanju "Doing Business 2014" Crna Gora je na 44. mjestu kada je u pitanju ukupni poslovni ambijent, u poređenju sa 51. mjestom iz prethodne godine, odnosno na 2. mjestu (iza Makedonije) među zemljama regiona.

Od izbora 40. Vlade Crne Gore, koju vodi premijer Đukanović, SSICG snažno podržava njenu predanost reformskim procesima i spremnost da ekonomiju gradi kao otvorenu poslovnu sredinu koja će doprinijeti privlačenju kvalitetnih stranih investitora. U tom smislu, iskoristićemo ovu priliku da podržimo pomenute procese još jednom nudeći Vladi znanje i iskustvo naših članova.

¹ Za pregled poglavlja iz *Acquis Communautaire* molimo pogledajte Dodatak 1

Treba da nastavimo i intenziviramo otvoreni dijalog između Vlade i predstavnika SSICG na detaljniji i profesionalan način, kako bi zajednički razvijali dobra rješenja za najvažnija pitanja ekonomskog razvoja zemlje.

Primjećujući da je tokom prethodne tri godine SSICG indeks bio veoma dobro prihvaćen od strane čitalaca kao brz, jednostavan i ilustrativan uvid u trendove vezane za lokalnu investiciju i poslovnu sredinu, u ovoj Bijeloj knjizi odlučili smo da nastavimo sa ovom procjenom jednostavnosti i efikasnosti poslovanja u Crnoj Gori baziranoj na percepciji. Ukupan rejting iznosi 6,3 (na skali od 1 do 10), što predstavlja povećanje od 0,4 u odnosu na prethodnu godinu, i što zasigurno odražava određeni napredak (vladavina prava, razvoj nekretnina i tržište rada/zaposlenost) koji ćemo uvijek primijetiti, iako su neke od ranijih poteškoća i dalje prisutne, pored drugih novih koje imaju negativan uticaj na poslovanje naših članova. Preciznije, vladavina prava, razvoj nekretnina i tržište rada/zaposlenost su fokus oblasti u kojima su naši članovi primijetili napredak, dok je, sa druge strane, u oblasti oporezivanja zabilježen negativan trend. Takođe, kada je u pitanju ocjenjivanje po sektorima, indikatori za proizvodnju/energetiku su porasli, za turizam su stabilni, ali su cifre za telekomunikacije i ICT značajno opale.

Objavlivanjem ove Bijele knjige htjeli smo da odemo korak dalje i damo još konkretniji doprinos fleksibilnijoj poslovnoj sredini koja će pogodovati privlačenju stranih investicija. Namjera nam je bila da izbjegnemo stalno ponavljanje nekih, kao što sam već pomenuo, upornih biznis barijera, ne zbog toga što one više ne predstavljaju ozbiljan problem u našoj svakodnevnoj praksi, već zato što smo ovaj put željeli da damo konkretniji i praktičan doprinos kreiranju pozitivnijeg imidža zemlje. U tom smislu, promijenili smo koncept ovogodišnjeg izdanja Bijele knjige, dajući konkretne prijedloge izmjena zakona koji su najproblematičniji iz perspektive stranih investitora, uključujući i prijedloge teksta za pojedine članove tih zakona.

Na kraju, koristimo ovu priliku da se zahvalimo svima koji su doprinijeli ovom izdanju Bijele knjige, a naročito svojim članovima.

Rüdiger J. Schulz,
predsjednik SSICG

UVOD

Od objavljivanja naše prve kompilacije preporuka 2011. godine desilo se puno promjena. Ovom prilikom pokušaćemo da neke od tih promjena prikažemo, ali uz više fokusa na budućnost. Gledaćemo unaprijed, u potrazi za najboljim načinom da zajednički izgradimo bolju poslovnu klimu.

Crna Gora je prepuna mogućnosti za investiranje. Ima ozbiljan potencijal za rast, ali da bi se on u potpunosti iskoristio, mnogo toga se može uraditi. Ovo je naš doprinos dostizanju prosperitetne i održive države Crne Gore.

Grafikon 1: SSICG u brojkama

Naša je zajednička želja da Crna Gora postane jedna od najatraktivnijih destinacija za direktne strane investicije, što nije lako postići u tako žestokoj konkurenciji država sa mnogo dužom tradicijom privlačenja stranog kapitala i razvijenijom infrastrukturom, regulatornim ambijentom i praksom. Ali mi ne bismo bili ovdje da ne vjerujemo da Crna Gora ima da ponudi nešto što drugi nemaju. To je osnov na kojem moramo da gradimo strategiju – jedinstvenost koja će zemlju izdvojiti i učiniti je regionalnim centrom za biznis i investicije.

Kako je broj stranih investitora u Crnoj Gori rastao, tako je raslo i naše članstvo, od pet kompanija koje su 2009. godine ustanovile SSICG, do 22 u 2014. godini.

ŠTA JE SSICG

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori (SSICG) je udruženje vodećih stranih investitora u zemlji osnovano u januaru 2009. Naš cilj je:

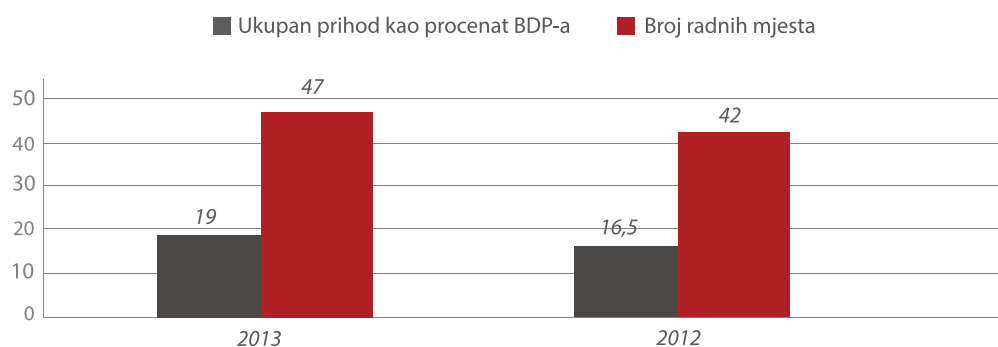
Unaprijediti investicionu klimu i pomoći razvoju biznisa u Crnoj Gori;

Promovisati komunikaciju, saradnju i dijalog između Savjeta i zvaničnih organa u Crnoj Gori;

Sarađivati sa zvaničnim organima u Crnoj Gori radi prevazilaženja mogućih problema i prepreka sa kojima se strani investitori mogu sresti, kao i eventualnih problema u ekonomskim odnosima sa drugim zemljama;

Povezivanje s drugim stranim organizacijama investitora u regionu Jugoistočne Evrope.

Uporedo sa rastom broja članova rasla je i naša snaga u brojkama, kako u smislu procenta BDP-a, tako i broja radnih mjesta koje naši članovi obezbjeđuju u Crnoj Gori:

Grafikon 2: Ukupan prihod članova SSICG izražen kroz procenat BDP-a Crne Gore, kao i broj radnih mjesta za 2013. i 2012. godinu

SSICG ĆE PREDANO RADITI NA UNAPREĐENJU DIJALOGA IZMEĐU DONOSILACA ODLUKA U ZEMLJI I INVESTITORA RADI POBOLJŠANJA POSLOVNOG OKRUŽENJA U CRNOJ GORI PUTEV FORMALNIH I NEFORMALNIH DOGAĐAJA KAO ŠTO SU FORUMI, PREZENTACIJE, ZVANIČNI SASTANCI, ITD.

REZIME

2013. godina bila je godina i dobrih i loših vijesti za strane investitore, u zemlji i za one van zemlje. Započeti su neki od najvećih projekata, neki su nastavljeni, dok je sa druge strane nestabilnost poslovnog ambijenta zabrinjavala investitore, često usporavajući ili u potpunosti zaustavljajući nove investicije. U razgovoru sa našim članovima, riječi najčešće pominjane ove godine su stabilnost i predvidljivost – ili, da budemo precizniji, njihov nedostatak. Toliko smo ih puta čuli da smo odlučili da im posvetimo cijelo poglavlje.

Česte promjene regulative, povećanja poreza i ostalih davanja koje kompanije moraju da plaćaju, povećavaju transakcione troškove poslovanja ne samo u čisto finansijskom smislu, već i u potrošenom vremenu i izgubljenim prilikama – dok se kompanije u Crnoj Gori bore da isprate promjene i prilagode regulativi i povećanju troškova, inostrane kompanije se fokusiraju na razvoj svog biznisa. Crna Gora nema vremena za ovo, mi moramo zajedno da radimo na povećanju konkurentnosti, a ne povećanju biznis barijera.

Od Vlade smo često slušali da je povećanje različitih poreza bolna ali neizbježna mjera, uvedena kako bi se kompenzovao pad prihoda. Međutim, jedan važan činilac i dalje nedostaje: proširenje poreske baze, jer prema podacima kojima SSICG raspolaže, 90 % prihoda crnogorskog budžeta dolazi od oko 500 kompanija, tj. oko 1.5 % od njihovog ukupnog broja. Ovi podaci pokazuju ogroman potencijal raspoređivanja poreskog opterećenja na pravedan način na sve, ne uzimajući u obzir sivu zonu.

U poglavlju pod nazivom „Preporuke članova SSICG za poboljšanje regulatornog ambijenta“ navodimo zakone i regulativu predlažući izmjene za koje vjerujemo da bi imale pozitivan uticaj na investicionu i poslovnu sredinu, te doprinijele dodatnom usklađivanju zakonodavstva sa EU i međunarodnim standardima.

Kao u prethodnoj Bijeloj knjizi, identifikovali smo nekoliko ključnih oblasti poput tržišta rada i zapošljavanja, razvoja nekretnina, oporezivanja, korporativnog upravljanja i vladavine prava. Naši članovi primjećuju određeni napredak u ovim oblastima, iako su se pojavili neki novi izazovi.

U poglavlju posvećenom sektorima, Bijela knjiga bavi se pitanjima i preporukama koje se konkretno odnose na sektore iz kojih dolaze naši članovi, a koja nijesu pomenuta u ključnim oblastima navedenim u prethodnom poglavlju.

U posljednjem dijelu navodimo više detalja o dobroj saradnji koju SSICG ima sa vladom Crne Gore, kao i aktivnostima koje SSICG sprovodi u oblasti obrazovanja.

1. SSICG INDEKS POSLOVNOG AMBIJENTA 2013

O INDEKSU

SSICG rejting poslovnog ambijenta predstavlja procjenu lakoće poslovanja u Crnoj Gori zasnovanu na percepciji. Rezultat je isključivo mišljenja članova koji ocjenjuju pojedine industrije koje oni predstavljaju na skali od 1 do 10, pri čemu je 1 najlošiji a 10 najbolji rezultat. Cilj nam je da se stranim investitorima, jednako kao i domaćim donosiocima odluka, omogući kvantitativni uvid u to kako investitori koji već posluju u Crnoj Gori vide poslovnu klimu na osnovu nekoliko indikatora (vidjeti u nastavku). Rejting je podijeljen u dvije kategorije: u prvoj investitori ocjenjuju sektor koji predstavljaju, a u drugoj ocjenjuju pojedine ključne oblasti koje smo identifikovali na osnovu inputa dobijenih od članova.

1.1. TREĆA GODINA SSICG INDEKSA

U 2014. godini, sa trećim rezultatom našeg internog istraživanja zasnovanog na percepciji investicione i poslovne klime, izraženog kroz SSICG indeks, možemo da započnemo priču o trendovima. A ovaj trend je vidljivo pozitivan. Napreduje se malim koracima, i vjerovatno ne tako dinamično kako bismo svi željeli, ali ipak je riječ o trendu koji nam daje razlog za optimizam:

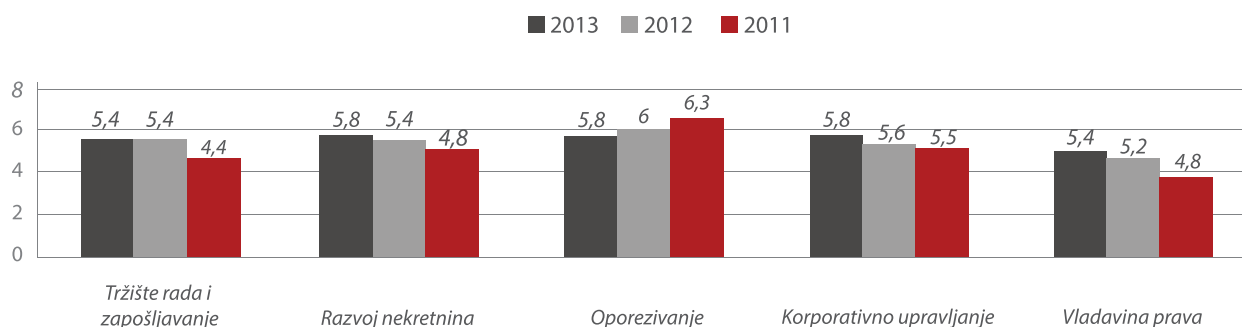
UKUPAN REJTING 2013

MFIC INDEKS: 6,3 (5,9²)

Evo kako su rezultati iz pojedinačnih kategorija izgledali tokom prethodne tri godine:

Koliko pozitivno ili negativno ove oblasti utiču na vaše poslovanje :

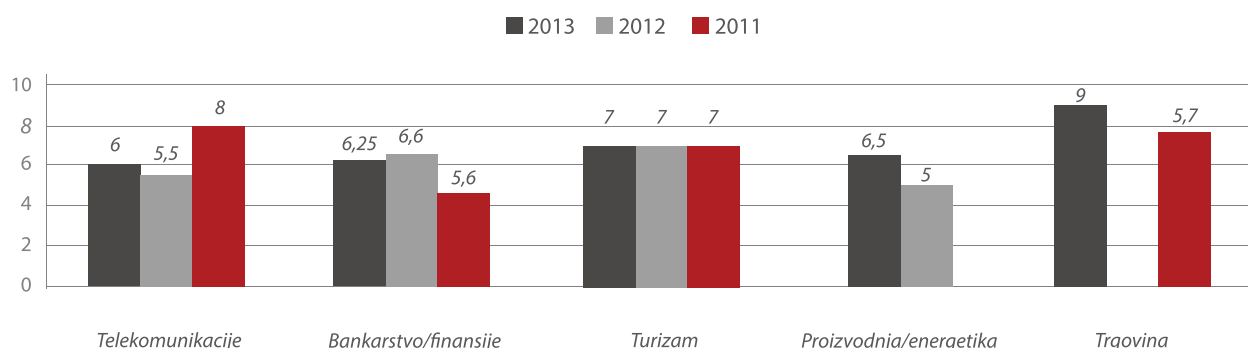
² Rezultat iz 2012. godine.

Kad ocjenjuju pojedini **sektor**, naši članovi razmatraju koliko im je svakodnevno poslovanje olakšano ili otežano zbog uticaja **opšte poslovne klime i regulatornog okvira**, kao i drugih faktora kao što su:

- administracija
- zakonski okvir, uključujući zakone i institucije
- ostala poslovna infrastruktura kao što su putevi, obrazovanje, itd.

Željeli bismo istaći da iza ovog rejtinga ne stoji posebna metodologija, već da on oslikava isključivo subjektivnu percepciju članova SSICG, a ne opšte prihvaćene činjenice.

Kako doživljavate: (rejting sektora)

Navedeni pokazatelji predstavljaju uslove onakve kakve ih je „dala“ država, i ne odražavaju trenutne uslove ili druge spoljne faktore poput ekonomske krize.

Pri ocjenjivanju pojedinačnih oblasti, naši članovi su razmatrali koliko je na njihovo poslovanje pozitivno ili negativno uticala svaka od navedenih kategorija:

- **Razvoj nekretnina** za ovu konkretnu svrhu uključuje nekoliko oblasti kao što su građevinske dozvole, registracije, katastar, izvršavanje ugovora o hipoteci, procjena vrijednosti nekretnina, itd.
- **Porezi/doprinosi** obuhvataju različite poreze, takse, namete i ukupnu konzistentnost i transparentnost u plaćanju poreza/izbjegavanju plaćanja poreza.
- **Korporativno upravljanje** uključuje finansijsko izvještavanje, zakonsku regulativu iz oblasti stečaja, harmonizaciju PDV-a s EU praksom, revizorsku praksu.
- **Vladavina prava** i pružanje javnih usluga obuhvata trajanje privrednih sporova i sudskih slučajeva, dozvole i licence, dozvole za boravak i rad stranaca itd.

2. PREGLED PRETHODNE GODINE

2013. godina bila je godina koju je obilježilo nekoliko važnih događaja vezanih za poslovnu i investicionu klimu. Dolje navodimo listu onih najvažnijih, po godišnjoj publikaciji Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) „Transition Report“ za 2013. godinu, kao i ključne prioritete za 2014. godinu, uz dodatnu tačku SSICG:

Važni događaji 2013.

Fiskalna pozicija je tokom prethodne godine značajno oslabljena. Slab rast i aktivacija visokih državnih garancija za Kombinat aluminijuma Podgorica (KAP) značajno su pogodili javne finansije u 2013. godini.

Pregovori o pristupanju EU napreduju. Crna Gora je otvorila pregovore o pristupanju 2012. godine i do sada je privremeno zatvorila dva od 35 EU acquis poglavlja. Prema novim pravilima proširenja, Crna Gora će već u ranoj fazi procesa pristupanja morati da započne rad na težim poglavljima u vezi sa pravosuđem i pravom.

Proizvodni kapaciteti u sektoru energetike su u ekspanziji. Jedan broj manjih hidroenergetskih postrojenja je u izgradnji, a zabilježeno je značajano interesovanje investitora za izgradnju drugog bloka Termoelektrane u Pljevljima. Planovi za izgradnju podmorskog kabla između Italije i Crne Gore napreduju.

Prioriteti za 2014.

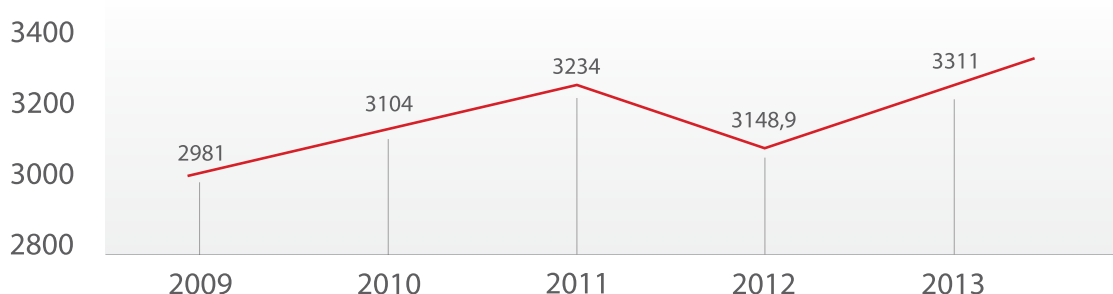
Sudbina KAP-a mora biti razriješena što je prije moguće. Finansijske poteškoće kompanije prelile su se u javni sektor. Održivo rješenje za sve veći deficit budžeta neće biti moguće bez rješenja za dugovanja KAP-a.

Moraju se uložiti dodatni napori za rješavanje visokog nivoa nekvalitetnih kredita (NPL) u bankarskom sektoru. NPL predstavljaju skoro 20 % ukupnih kredita, dok su rezerve ispod 40 %. Regulatorne barijere za izvršenje, restrukturiranje i otpis NPL moraju biti otklonjene.

Dalje reforme su neophodne u oblasti infrastrukture, naročito putne i određenim opštinskim sektorima i sektorima zaštite životne sredine. Ovi sektori mogli bi profitirati od većeg nivoa komercijalizacije, naročito kroz javno-privatna partnerstva.

Potrebna je **dalja centralizacija na strani administracije, na putu ka EU.**

Rast je nastavljen u 2013. godini, i, prema procjenama Ministarstva finansija, BDP je rastao po umjerenijoj stopi od 2,6%, nakon što je prethodno privreda ušla u recesiju tokom 2012. godine, i kada je realni BDP opao za 2.5%.

Grafikon 3: BDP u hiljadama EUR, Izvori: Monstat 2009-2012, Ministarstvo finansija za 2013.

Tokom 2013. godine zabilježen je negativan trend u prilivu SDI. Prema preliminarnim podacima Centralne banke Crne Gore za 2013. godinu, neto priliv SDI iznosio je 324 miliona EUR, odnosno 29.8% manje nego u 2012. godini:

	2009	2010	2011	2012	2013
Direktne investicije, milion EUR ³	1,066	543	389	482	324

Tabela 1: Strane direktne investicije, izvor: Centralna Banka Crne Gore

Međutim, pad u prilivu SDI u odnosu na period naglog rasta nakon sticanja nezavisnosti je očigledan, iako je Crna Gora, po glavi stanovnika, i dalje prva među pet zemalja regiona Jugoistočne Evrope.⁴ Na primjer, u 2011. godini, kad je nivo SDI bio najniži u posljednjih nekoliko godina, SDI per capita u iznosu od 869 EUR predstavlja više nego dvostruko bolji rezultat od prve sljedeće zemlje – 341 EUR u Srbiji.

*Međutim, pad u prilivu SDI u odnosu na period naglog rasta nakon sticanja nezavisnosti je očigledan, iako je Crna Gora, po glavi stanovnika, i dalje prva među pet zemalja regiona Jugoistočne Evrope. **Na primjer, u 2011. godini, kad je nivo SDI bio najniži u posljednjih nekoliko godina, SDI per capita u iznosu od 869 EUR predstavlja više nego dvostruko bolji rezultat od prve sljedeće zemlje – 341 EUR u Srbiji.***

³ Izvor: Centralna banka, za 2013. godinu - procjene crnogorskog Ministarstva finansija.

⁴ Prema Centralnim bankama pet zemalja regiona: Crna Gora, Srbija, Albanija, Makedonija, BiH

Još jednom ističemo važnost SDI za crnogorsku ekonomiju: *“Posmatrano u cjelini, rast je umnogome pokretala eksterna tražnja i efekti na jednokratnoj osnovi, kompenzujući i dalje slabu domaću tražnju... Posmatrano u cjelini, uprkos određenom poboljšanju, spoljni disbalansi ostaju veoma visoki.”*⁵

Da bi ublažila posljedice dugotrajne krize koja je ograničila izvor rasta crnogorske ekonomije – SDI, i povratila snažan rast, Crnoj Gori je potreban konkurentan ambijent za privlačenje SDI više nego ikada ranije.

2.1. MAKROEKONOMSKI PROFIL

Crnogorska ekonomija bilježila je veoma visoke stope rasta u periodu prije krize, s prosječnom stopom od skoro 7 % u periodu od 2004. do 2008. godine. To je, prije svega, bilo rezultat izražene domaće potražnje, naročito u sektoru nekretnina, podsticane velikim prilivom SDI i ubrzanim rastom kredita. Rast se pokazao neodrživim, kad se potražnja počela smanjivati, usljed uticaja globalne krize u kombinaciji s internim faktorima. Značajan pad u potražnji praćen je drastičnim padom nivoa SDI koji je doveo do skoro potpunog zastoja na tržištu nekretnina i iznenadnog nedostatka likvidnosti.

Uticaj krize na crnogorsku ekonomiju bio je veoma jak i u potpunosti se osjetio najviše tokom 2009. godine, kad je pad BDP-a na godišnjem nivou iznosio 5,7 % s još uvijek visokih 6,9% iz prethodne godine. Nakon skoro dvogodišnjeg pada, industrijska proizvodnja počela je da se oporavlja u drugoj polovini 2010. godine. Međutim, na kraju 2010. godine, industrijska proizvodnja je i dalje bila značajno ispod najviših nivoa prije krize, dok su ekonomski pokazatelji i dalje bili negativni do 2012. godine. Rast je nastavljen 2013. godine po umjerenoj stopi od 3.5%.⁶

Na fiskalnoj strani, politika je tokom prethodnih nekoliko godina postala opreznija, ali su pogoršanje ekonomske situacije i aktivacija državnih garancija uzrokovali snažan porast javnog duga koji je dostigao skoro 55% BDP-a u 2013. godini sa 27.5% iz 2007.⁷

Pored toga, nepovoljna dinamika javnog duga rezultirala je smanjenjem državnog kreditnog rejtinga „Standard and Poor’s“ (S&P). Smanjenje rejtinga moglo bi otežati pristup tržištima radi finansiranja deficita.

Državni kreditni rejting				
	Dec 2010	Dec 2011	Mar 2012	Jun 2013
CG	BB	BB	BB	BB-

Izvor: Standard & Poor's. *Nema promjena od 12. decembra 2012.⁸

⁵ Evropska Komisija, Montenegro 2013 progress report.

⁶ Preliminarni podaci, izvor: Monstat.

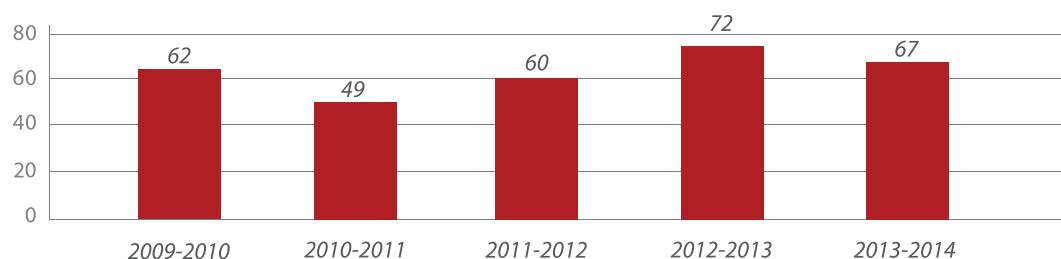
⁷ Podaci Ministarstva finansija.

⁸ <http://www.standardandpoors.com/prot/ratings/entity-details/en/us/?entityID=384575§orCode=SOV>

3. ŠTA DRUGI MISLE

Veliki broj međunarodnih organizacija objavljuje istraživanja koja uključuju i Crnu Goru. Ovdje želimo da prezentiramo neka od njih.

Prema istraživanju Svjetskog ekonomskog foruma (WEF) 'Global Competitiveness Index', crnogorska konkurentnost ponovo je porasla nakon dvije godine pada u 2012. i 2011. godini.⁹

Grafikon 4: Rang Crne Gore prema Indeksu globalne konkurentnosti 2009-2014

Ovo istraživanje šalje poruku koja bi se mogla smatrati pomiješanom, što se u velikoj mjeri poklapa sa percepcijom naših članova: potrebne su nam reforme koje zadiru dublje u ključna pitanja, kako bi postigli rezultate koji bi ubrzali ovaj prilično spor proces napredovanja.

Kao što je ocijenjeno u istraživanju Bertelsmann Stiftung-a (BTI) 2013, Transformacioni indeks, objavljenom u Izvještaju o Crnoj Gori¹⁰:

“Vlada je, za očuvanje makroekonomske stabilnosti tokom krize, vodila tešku borbu sa porastom kako javnog, tako i inostranog duga, te i dalje visokim deficitom tekućeg računa. Rezovi javne potrošnje su povećali nezadovoljstvo među građanima čiji je životni standard opao.”

Crnogorska ekonomija je izuzetno osjetljiva na spoljne uticaje i zavisna od spoljnih izvora finansiranja, što može značajno doprinijeti daljem zaustavljanju negativnih trendova iz prošlosti. Zato će privlačenje SDI nastaviti da igra važnu ulogu u održavanju i daljem povećanju trenutnih stopa rasta.

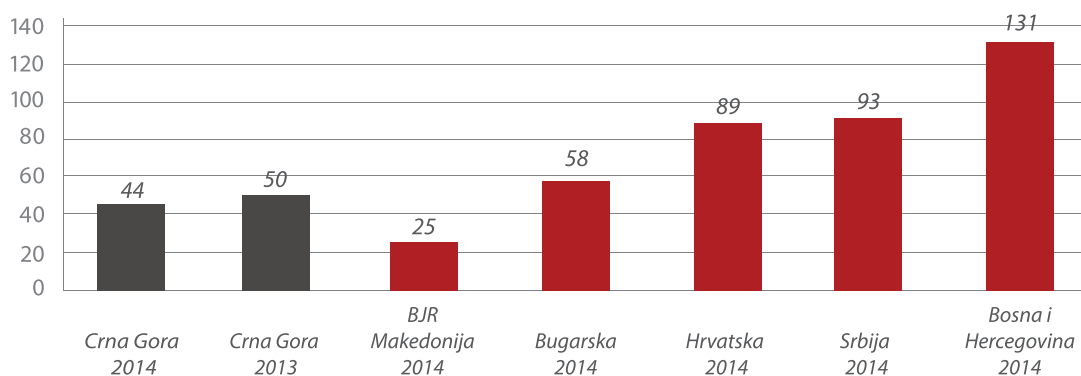
⁹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

¹⁰ Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI) pokriva period od 31. januara 2011. do 31. januara 2013. BTI procjenjuje transformaciju prema demokratiji i tržišnoj ekonomiji kao i kvalitet političkog menadžmenta u 129 zemalja. Više o projektu BTI <http://www.bti-project.org>.

<i>Indeks statusa</i>	1 - 10	7.50 (7.28)	# 22 of 129 (27)	▶
<i>Politička transformacija</i>	1 - 10	7.90 (7.60)	# 23 of 129 (28)	▶
<i>Ekonomska transformacija</i>	1 - 10	7.11 (6.96)	# 28 of 129 (31)	▶
<i>Indeks upravljanja</i>	1 - 10	6.42 (6.09)	# 19 of 129 (19)	
	<i>Skala</i>	<i>Rezultat</i>	<i>Rang</i>	<i>Trend</i>

Tabela 2: Rezultati Crne Gore prema Transformacionom indeksu Bertelsmann Stiftung-a za 2014. (2013. u zagradama)

Prema rezultatima istraživanja Svjetske banke „Doing Business 2014“ Crna Gora napravila je značajan pomak u poređenju sa zemljama iz okruženja u poboljšavanju ambijenta za biznis. Crna Gora je pozicionirana na 44. mjestu od ukupno 189 zemlje u kojima je istraživanje rađeno.

Grafikon 5: „WB Doing Business 2014“ – Ukupan rejting, regionalno poređenje

Ono što uspjeh Crne Gore čini možda još značajnijim je činjenica da je ona jedna od rijetkih zemalja u regionu koja je zabilježila napredak – samo je još Bugarska popravila poziciju, ali samo za jedno mjesto.

Tako je Crna Gora, prema izvještaju Doing Business, godinama nastavila s poboljšanjem poslovne sredine. Međutim, potrebno je napomenuti da je ovaj napredak rezultat značajnog napretka u poljima razvoja nekretnina, izdavanja građevinskih dozvola i registracije imovine, dok su svi drugi indikatori zabilježili negativan trend, ili su ostali na istom nivou kao i prethodne godine.¹¹

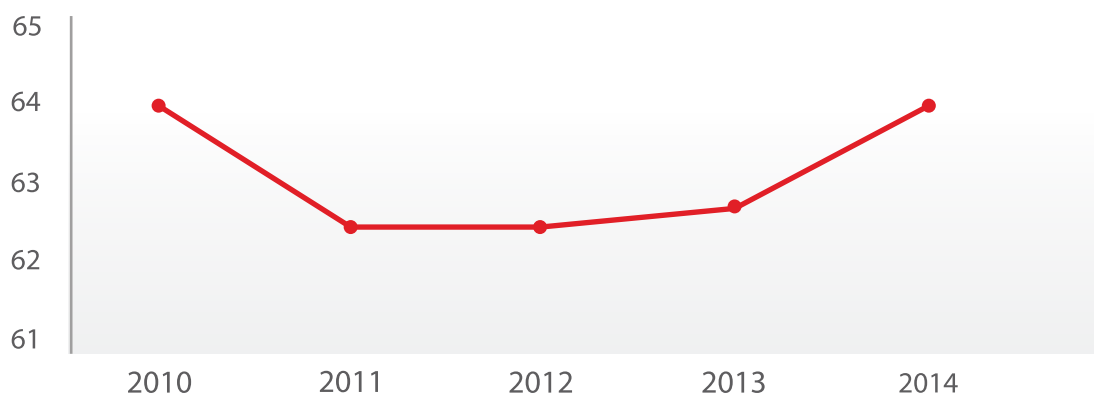
¹¹ Započinjanje biznisa, Snabdijevanje strujom, Dobijanje kredita (bez promjene), Zaštita investitora, Plaćanje poreza, Prekogranična trgovina, Izvršavanje ugovora, Rješavanje bankrota (bez promjene).

Međutim, potrebno je napomenuti da je ovaj napredak rezultat značajnih pomaka u poljima razvoja nekretnina, izdavanja građevinskih dozvola i registracije imovine, dok su svi drugi indikatori zabilježili negativan trend, ili su ostali na istom nivou kao i prethodne godine.

Evo kako su dostignuća tokom 2013. godine predstavljena u DB 2014:

Dobijanje građevinskih dozvola	Registracija imovine
Crna Gora je učinila dobijanje građevinskih dozvola lakšim uvođenjem jednošalterskog pristupa i striktnih rokova za izdavanje odobrenja.	Crna Gora je uvela novi notarski sistem i spojila procedure za izradu i legalizovanje kupoprodajnih ugovora.

Prema Indeksu ekonomskih sloboda Heritidž fondacije za 2014. godinu, ekonomske slobode su u Crnoj Gori ocijenjene su sa 63.6, čime je crnogorska ekonomija 68. najslobodnija u Indeksu za 2014., što predstavlja napredak za dva mjesta u odnosu na Indeks za 2013.godinu.¹²

Grafikon 6: Rejting Crne Gore tokom godina, Indeks ekonomskih sloboda 2014, Heritidž fondacija.

Kao što je naglašeno u izvještaju: *“Ukupan rezultat je za 1.0 poena bolji nego prošle godine, uz značajan napredak u slobodi poslovanja i investicionoj slobodi koji su bili veći od pada zabilježenog u kategorijama slobode rada, monetarnoj slobodi i slobodi od korupcije. Crna Gora je na 31. mjestu od 43 zemlje u Evropi, a njen ukupan rezultat je iznad svjetskog prosjeka.”*

¹² 2014 Indeks ekonomskih sloboda, Fondacija Heritidž; <http://www.heritage.org/index/country/montenegro>

3.1. ZAKLJUČAK

Globalni rezultati Crne Gore u najvažnijim istraživanjima poput 'Doing Business' i 'Global Competiveness Index' su nastavili rasti, stvarajući pozitivan trend tokom godina, što je slično percepciji naših članova.

Takođe, prema većini ovdje prezentovanih istraživanja, neke od oblasti poput vladavine prava, korporativnog upravljanja i infrastrukture i dalje su nedovoljno razvijene.

Izveštaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2013. godinu o pravnom sistemu:

"Ukupno posmatrajući, potrebni su dalji naponi kako bi se pravni sistem unaprijedio i izborio sa korupcijom u cilju poboljšanja poslovne klime."

3.2. DALJI IZAZOVI

Kao rezime, bilo bi ilustrativno navesti nalaze iz Zaključka posjete delegacije Međunarodnog Monetarnog Fonda (MMF) Crnoj Gori¹³ koji su nude balansiran i dobar pregled onoga što će Crna Gora morati da uradi u kraćem i srednjem roku:

MMF
Izvršni Odbor
2013
Član IV
konsultacije sa
Crnom Gorom

“...Crna Gora ima značajan potencijal u energetici i turizmu, ali će njegovo iskorišćenje zahtijevati poboljšanja u poslovnoj klimi, kako bi došlo do većeg priliva stranih investicija u ove sektore, uključujući i snaženje mjera protiv korupcije.”

“Potreban je kontinuiran, višegodišnji rad na konsolidaciji fiskalne politike, kako bi se smanjio javni dug na nivo adekvatno nizak na srednji rok.”

“Suštinski je važno ukloniti strukturne smetnje koje sprječavaju čišćenje bilansa privatnog sektora, uključujući i ad hoc sudske procese koji odlažu aktivaciju kolaterala. Napori se moraju usmjeriti i na poboljšanje preciznosti procjena, jačanje katastarskih evidencija i poboljšanja standarda u računovodstvu.”

¹³ <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2013/pr13315.htm>

4. PRIJEDLOZI ČLANOVA SSICG ZA POBOLJŠANJE REGULATORNOG AMBIJENTA

Regulatorni ambijent u Crnoj Gori je tokom prethodnih godina doživio veliki broj izmjena, prije svega u okviru EU reformske agende. Ovdje ćemo navesti neka od zapažanja naših članova o konkretnim pitanjima koja mogu biti dalje unaprijeđena, kako bi se bolje odgovorilo potrebama poslovanja i ekonomskog razvoja. U ovom izdanju Bijele knjige ponudićemo više konkretnih prijedloga, kao što je Vlada Crne Gore i zahtijevala.

NAPOMENA: SVAKA PREPORUKA BIĆE OZNAČENA SLOVOM R PRAĆENIM REDNIM BROJEM, POPUT R1, R2, RX...

4.1. ZAKONI

U ovom dijelu sakupili smo prijedloge naših članova o tome kako dopuniti regulativu koja predstavlja biznis barijere i uskladiti je sa modernim međunarodnim standardima i najboljom praksom.

ZAKON O PROCJENI UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Članom 8 Zakona predviđa se **faznost prilikom izrade elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu**, čime se dodatno produžava vrijeme dobijanja saglasnosti na projekat, što u konačnom utiče na produženje rokova za izdavanje građevinske dozvole. **(R1)**¹⁴ Predlažemo da se uloži napor u pravcu redefinisanja faznosti iz člana 8, odnosno da se izmijene rokovi utvrđeni članovima od 20 do 24, i na taj način skрати procedura za dobijanje predmetne saglasnosti, što bi omogućilo da se građevinska dozvola pribavi u kraćim rokovima i da se doprinese smanjenju biznis barijera. **(R2)** Alternativno predlažemo da se izmijeni Pravilnik o projektima za koje se vrši procjena uticaja na životnu sredinu, na način da se telekomunikacioni objekti svrstaju u listu i na taj način izostavi faza I (zahtjev o potrebi procjene) i da se direktno prelazi na fazu II (izrada projekta).

ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

(R3) U Zakon o privrednim društvima potrebno je vratiti odredbu po kojoj **Registrator ne odgovara za istinitost podataka iz prijave registracije**, već je ta odgovornost na podnosiocu zahtjeva, koji svojim potpisom na Prijavi za registraciju garantuje za tačnost unesenih podataka. Razlog za to je što u praksi dolazi do odugovlačenja postupka registracije, imajući u vidu da Registrator provjerava sva dostavljena dokumenta i notarske ovjere, što ne bi trebalo da bude njegova odgovornost.

¹⁴ Kao što je objašnjeno u napomeni gore, simbol **(Rx)** kroz dokument označava preporuku i njen redni broj.

ZAKON O UREĐENJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA

Članom 91 utvrđena je nadležnost za izdavanje građevinskih dozvola, na način da je izvršena podjela nadležnosti između organa državne uprave i organa lokalne uprave. Na primjer, telekomunikacioni objekti potpali su pod nadležnost lokalne uprave. S tim u vezi ističemo da dio lokalnih uprava još uvijek ne postupa po zahtjevima operatora mobilne telefonije za izdavanje građevinskih dozvola, odnosno za postavljanje privremenih objekata, što predstavlja teškoću za normalno odvijanje biznisa u navedenim opštinama. **(R4)** U tom smislu, potrebno je definisati rokove za postupanje i eventualne sankcije za lokalne uprave koje ne postupaju u skladu sa ovim zakonom.

Član 128 predviđa Katastar vodova (podzemene i nadzemne vodove), u smislu vođenja jedinstvene evidencije o ovim objektima, ali se u praksi ne primjenjuje, sa obrazloženjem da nije formiran katastar podzemnih instalacija, što znači da u ovom trenutku nije moguće uknjižiti podzemne rezervoare benzinskih pumpi i sl. **(R5)** Potrebno je formirati jedinstvene katastarske podloge na nivou države, gdje bi se ažurirali podaci o podzemnim instalacijama i formirala jedinstvena baza podataka koja bi bila dostupna svima.

Različiti iznosi naknada za komunalno opremanje od opštine do opštine. Pojedine opštine imaju enormno visoke cijene, tako da se operatorima ne isplati da ulaze u izgradnju nove infrastrukture.

(R6) Potrebno je **ujednačiti Cjenovnik o visinama naknada za komunalno opremanje** po opštinama.

U skladu sa Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, organ uprave ili lokalne uprave je bio dužan da u roku od 7 dana od dana sačinjavanja separata formira sajt na kome će zainteresovanim licima biti dostupni urbanističko-tehnički uslovi. Ovakav sajt još uvijek nije zaživio u praksi, a njegovom implementacijom bi se procedura izdavanja građevinskih dozvola znatno ubrzala.

Telekomunikacije su oblast koja se brzo razvija u tehnološkom smislu, tako da je zamjena opreme neminovnost. **(R7)** Međutim, aktuelni Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata tretira izgradnju, rekonstrukciju i adaptaciju objekata, ali ne i zamjenu opreme, tako da smo mišljenja da treba donijeti podzakonska akta koja bi tretirala ovu oblast.

ZAKON O ZAŠTITI MORA OD ZAGAĐIVANJA SA PLOVNIH OBJEKATA

(R8) Članu 4 Zakona o zaštiti mora od zagađivanja sa plovnih objekata potrebno je dodati novi stav 2 koji glasi:

„U zabranjene aktivnosti naznačene u stavu 1 ovog člana ne spada pranje spoljašnosti plovila biorazgradivim sapunom koji posjeduje neophodne certifikate kojima se dokazuje odsustvo štetnih materija.“

Primjer: Biorazgradivi „sea safe“ sapun koji se proizvodi i prodaje u Turskoj i od čije prodaje Turska ostvaruje značajne prihode.

ZAKON O LUKAMA

Član 26b Zakona o lukama – (R9) predložemo izmjenu tačke 15 stava 1, na način da se vrati stanje iz ranije važećeg zakona tako da tačka 15) glasi:

„15) obavljati na plovnom objektu radove, popravku i rekonstrukciju oplata, palube, opreme i mašine, osim ukoliko se radi o redovnom održavanju plovnog objekta;“

ZAKON O JAHTAMA

(R10) Član 20 Zakona o jahtama – izmjena stava 2 tako da isti glasi:

„Zapovjednik, odnosno voditelj strane jahte, koja uplovljava u vode Crne Gore može, prije uplovljavanja u određenu luku, poštom, putem faksa ili elektronskom poštom dostaviti Kapetaniji ili Ispostavi kopije dokumenata radi obavljanja granične kontrole, dobijanja vinjete i ovjere popisa posade i putnika, a svojim potpisom na odgovarajućem formularu Kapetanije garantuje da kopije svih dostavljenih dokumenata odgovaraju njihovim originalima.“

(R11) Predlaže se i dodavanje odgovarajuće kaznene odredbe u član 42 istog zakona za lice koje potvrdi autentičnost kopija za koje zna ili mora znati da nisu vjerne originalu.

Član 20 Zakona o jahtama – izmjena stava 4 (R12) preciziranjem minimalnog roka, tako da glasi:

„Kapetanija ili Ispostava će, u slučaju da nijesu priloženi svi dokazi iz stava 3 ovog člana za dobijanje vinjete, naložiti zapovjedniku, odnosno voditelju strane jahte da u određenom roku koji ne može biti kraći od 48h dostavi potrebne dokaze, a u tom roku će jahta ostati u određenoj luci“.

Član 25 Zakona o jahtama – izmjena stava 2 (R13), tako da glasi:

„Strana jahta koja učestvuje u sportskom takmičenju ili dolazi u Crnu Goru radi izlaganja na nautičkom sajmu ne mora imati vinjetu, pod uslovom da je organizator sportskog takmičenja ili nautičkog sajma prijavio jahtu Kapetaniji ili Ispostavi najkasnije 48 sati prije početka takmičenja ili sajma. Ovo izuzeće se odnosi i na period od 48 časova prije i poslije datuma navedenih u prijavi organizatora“.

Član 28 Zakona o jahtama – potrebno je dodati sljedeće: **(R14)** dodavanje naknade za dnevnu vinjetu i preciziranje ostalih administrativnih taksi koje se plaćaju uz ovu naknadu.

Član 29 Zakona o jahtama – (R15) dodati rečenicu na kraju stava 3 tako da taj stav glasi:

„Izuzetno od stava 1 ovog člana, pilotaža nije obavezna za jahtu kojom zapovijeda lice koje je više od pet puta uplovljavalo u istu luku, uz prethodno pribavljenu saglasnost Kapetanije ili Ispostave. Kapetanija, odnosno Ispostava, je dužna da odgovori na zahtjev zapovjednika za izuzeće od obavezne pilotaže u roku od 24 časa od prijema zahtjeva, a u slučaju da ne odgovori u datom roku, smatraće se da je saglasnost data.“

ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA

Prava korisnika utvrđena članom 25 razlikuju se od prava potrošača koja su utvrđena Zakonom o obligacionim odnosima i Zakonom o elektronskim komunikacijama, koji predstavlja *lex specialis* za oblast elektronskih komunikacija. **(R16)** Potrebno je uskladiti odredbe navedenog zakona, kako bi i korisnici i pružaoci usluga jasno znali svoja prava i obaveze.

Prema članu 36 novog Zakon o zaštiti potrošača (Službeni list br. 2/14 i 6/14), pružaoci usluga dužni su da dobiju odobrenje od Organizacije za zaštitu prava potrošača prije formiranja konačne cijene usluge.

Kako je sektor elektronskih komunikacija već pod striktnim regulatornim režimom, ova odredba stvara nepotrebne dodatne obaveze za pružaoce – traženje mišljenja od nevladine organizacije, i pored toga što Agencija za elektronske komunikacije čija je svrha, između ostalog, da reguliše i cijene, već postoji, i operateri elektronskih komunikacija su u obavezi da je obavještavaju o svim izmjenama cijena. **(R17)** Iz svih ovih razloga, predlažemo da se ova odredba ukine.

ZAKON O STRANCIMA

(R18) Produžiti važenje dozvole boravka na 3 godine, umjesto dosadašnjeg rješenja, kojim se dozvola izdaje na period od najduže 12 mjeseci, jer će se time pojednostaviti procedura zapošljavanja i rada stranaca.

(R19) Predvidjeti mogućnost da se prilikom promjene poslodavca za zaposlenog samo izvadi nova radna dozvola i da se ne poništava dozvola boravka u pasošu koja još uvijek važi.

ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU

U članu 82 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju propisano je da se postupak za ostvarivanje prava na invalidsku penziju pokreće na zahtjev osiguranika, odnosno poslodavca kod kojeg je osiguranik zaposlen, kao i na prijedlog zdravstvene organizacije koja je osiguraniku pružala zdravstvenu zaštitu.

U praksi je ovaj član praktično neprimjenjiv, jer ukoliko poslodavac pokrene postupak za utvrđivanje prava zaposlenog na invalidsku penziju, a zaposleni se ne odazove pozivu komisije Fonda PIO, postupak se obustavlja. Situacija je ista kada zdravstvena organizacija pokrene ovaj postupak, odnosno ova prava poslodavca i zdravstvene organizacije postoje samo na papiru. U praksi se invalidnost lica, a samim tim i pravo na penziju, utvrđuje samo na njihov lični zahtjev.

(R20) Predlažemo da se ovaj član dopuni normama koje bi obavezivale zaposlenog da se odazove pozivu komisije Fonda PIO, kao i sankcijama ukoliko se ovakvom pozivu ne odazove. Predlažemo da se nedolazak, u slučaju kada poslodavac pokreće postupak, smatra kršenjem radne obaveze.

ZAKON O ZDRAVSTVENOM OSIGURANJU

Članom 26 Zakona o zdravstvenom osiguranju propisano je da naknadu zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad do 60 dana obračunava i isplaćuje poslodavac, te da naknadu zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad poslije isteka 60 dana obračunava i isplaćuje poslodavac, a Fond je refundira poslodavcu. U praksi se vrlo često dešava da se zaposlenima koji se nalaze na bolovanju duži vremenski period, samo nekoliko dana prije isteka roka od 60 dana bolovanja, isto prekine na samo dan ili dva (obično za vikend), potom bolovanje dalje nastave da koriste, pa naknadu za vrijeme privremene spriječenosti za rad ovih lica opet isplaćuje poslodavac.

(R21) Kako bi spriječili ovu očiglednu zloupotrebu, predlažemo da se član 26 izmijeni u pravcu uvođenja protoka roka između dva bolovanja koji se ne smatra prekidom bolovanja, na primjer da se prekid između dva bolovanja manji od sedam dana ne smatra prekidom, već da se novo bolovanje nastavlja dalje na ono ranije započeto.

Članom 27 Zakona o zdravstvenom osiguranju propisano je da *naknada zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad ne može biti veća od prosječne zarade zaposlenih u Crnoj Gori u prethodnoj godini, po podacima organa uprave nadležnog za poslove statistike, osim za privremene spriječenosti za rad propisane članom 28 stav 3 ovog zakona.*

(R22) Smatramo da je ovaj član neusaglašen sa ostalim propisima i obavezom zaposlenih da plaćaju doprinose za zdravstveno osiguranje – jer ova variraju u odnosu na visinu ličnih primanja, pa primjenom ovog člana zaposleni koji izdvajaju veće iznose (nekad i znatno veće) od drugih zaposlenih, u slučaju privremene spriječenosti za rad, dobijaju iste iznose kao naknadu.

Takođe, ne precizira se da li poslodavac može sam da isplati veću naknadu. U svakom slučaju pomenuti član nanosi najveću štetu onim poslodavcima koji dobro posluju i imaju veće prihode, a imajući u vidu veća primanja zaposlenih kod ovakvih poslodavaca, oni će najčešće davati naknade za vrijeme bolovanja koje su iznad limita propisanog ovim članom, koja razlika im neće biti refundirana iz sredstava fonda zdravstva. Na taj način se, pored zaposlenih, kažnjavaju i firme koje ostvaruju profit i pozitivno posluju.

(R23) Stoga smatramo da ovakvo ograničenje naknade zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad treba ukinuti, ili uvesti ista maksimalna davanja zaposlenih za doprinose za zdravstveno osiguranje, odnosno uslov da ovakva davanja ne mogu premašiti određenu granicu jednaku za sve zaposlene, bez obzira na visinu primanja.

ZAKON O ELEKTRONSKIM KOMUNIKACIJAMA

(R24) **Odredbama člana 192 novog Zakona o elektronskim komunikacijama** (2013) su predviđene veoma visoke kazne koje smatramo nesrazmjernim propisanim prekršajima (za čak 21 slučaj kršenja Zakona). Ovakva kaznena politika u evropskoj regulativi je opredijeljena samo za slučajeve kršenja propisa o zaštiti konkurencije, a ne i propisa o elektronskim komunikacijama. Stoga se regulatorni i poslovni ambijent u sektoru elektronskih komunikacija može ocijeniti prilično rigidnim.

(R25) Članom 159 regulisan je obračun usluga na način koji je kontradiktoran, jer u jednom dijelu daje operatorima određena prava (postojanje više tarifnih paketa) dok u stavu 7 ovoga člana obesmišljava postojanje više tarifnih paketa.

Članom 174 ukinuto je pravo operatora koje je postojalo u prethodnom zakonu, da od klijenata traže JMBG. Ovo za operatore predstavlja problem u smislu efikasnosti i zaštite sopstvenih prava. Na ovaj način operator ne može na jedinstven način identifikovati klijenta. To nameće nekoliko ograničenja u poslovanju, naročito kada je u pitanju procjena kreditne sposobnosti klijenta.

(R26) Zemlje koje imaju slične propise (npr. Norveška), razvile su alternativni sistem jedinstvenih brojeva građana (prevođenjem ličnih karata) i tako prevedene brojeve učinile dostupnim kompanijama.

(R27) Operatorima (osim operatora univerzalnog servisa) **treba ukinuti obavezu da pružaju uslugu informacija o brojevima pretplatnika** (čl. 161) zato što je takva obaveza nepotrebna nakon imenovanja operatora univerzalnog servisa, službe informacija i univerzalnog imenika.

(R28) Obaveza operatora univerzalnog servisa (čl. 82 stav 1 tačka 1) da izda štampani imenik – riječ je o zastarjeloj formi za koju nema interesovanja korisnika. Što je još važnije, prije izdavanja nove verzije štampanog imenika nije moguće brisanje ličnih podataka korisnika koji su to u međuvremenu zatražili tj. njihovi podaci mogu ostati dostupni trećim licima bez njihove saglasnosti, a bez odgovornosti operatora.

(R29) Dio odredbe **člana 151 Zakona** koja propisuje da operator fiksne mreže pretplatničkim ugovorom treba definisati „minimalnu brzinu širokopojsnog pristupa internetu koja ne može biti manja od polovine maksimalne brzine pristupa Internetu“ potrebno je izbrisati. Smatramo da ovo nije materija Zakona, tim prije što ni EU Direktiva 136/EC/ 2009 ne propisuje da zakonom treba odrediti koja je to brzina, osim da ugovor treba da sadrži minimalnu brzinu pristupa internetu.

ZAKON O POREZU NA PREMIJE OSIGURANJA

Pored nekoliko povećanja poreskih stopa tokom prethodne godine, uvedenih u pokušaju prevencije daljeg pogoršanja javnih finansija tokom prethodne dvije godine, trenutni **nacrt amandmana na Zakon o porezu na premije osiguranja predlaže još jedno povećanje**. Ovaj put radi se o povećanju ukupne premije osiguranja (životnog i ne-životnog) od 9%. Odluka je donešena bez adekvatne analize tržišta osiguranja u Crnoj Gori, koje je i dalje u razvoju, a takva mjera bi ga sigurno oslabila i navela neke od kompanija da ponovo razmisle o svojoj investicionoj strategiji.

ZAKON O RADU¹⁵

Rigidna rješenja koja sadrži sadašnji Zakon o radu mogu negativno uticati na cjelokupnu crnogorsku ekonomiju. Ovo je oblast koja je i dalje predmet kritika poslovne zajednice, prije

¹⁵ Za više detalja vidite poglavlje Tržište rada i zapošljavanje.

svoga zbog nefleksibilnih odredbi koje sprječavaju razvoj jačeg tržišta rada i indirektno štite radnike koji imaju neadekvatne radne rezultate, doprinoseći na taj način višoj stopi nezaposlenosti.

(R30) Zakon o radu je nedovršen i u velikoj mjeri se oslanja na Opšti kolektivni ugovor (OKU), tj. na Granski kolektivni ugovor, što čini upravljanje ljudskim resursima u kompanijama veoma komplikovanim. U praksi se često dešava da odredbe Zakona o radu budu interpretirane na različite načine zbog veze sa Opštim kolektivnim ugovorom.

ZAKON O ZAŠTITI NA RADU

(R31) U članu 34 potrebno je dodati još jedan stav poslije stava 3 koji glasi: *„U slučaju da je poslodavac organizovao i obavlja stručne poslove zaštite na radu na način što je angažovao pravno ili fizičko lice za obavljanje ovih poslova (ovlašćene organizacije), solidarno odgovaraju poslodavac i ovlašćena organizacija kojoj je poslodavac povjerio poslove zaštite na radu, ukoliko ovlašćena organizacija nije blagovremeno upoznala poslodavca sa obavezama iz oblasti zaštite i zdravlja na radu. Ukoliko je ovlašćena organizacija poslodavca blagovremeno upoznala sa obavezama iz oblasti zaštite i zdravlja na radu, pri čemu isti nije blagovremeno postupio po datim uputstvima, poslodavac samostalno odgovara za zaštitu na radu zaposlenih.“*

Član 19 nedovoljno jasno definiše rok za osposobljavanje zaposlenog za bezbjedan rad u situacijama kada aktom o procjeni rizika nisu utvrđeni rizici odnosno opasnosti na radnom mjestu. Naime, nije jasno da li u takvim situacijama zaposleni može otpočeti sa radom te se u određenom roku osposobiti za bezbjedan rad. **(R32)** Predlažemo da se u **članu 19 poslije stava 1 doda novi stav koji glasi:**

„Osposobljavanje za bezbjedan rad vrši se u roku od 15 dana, osim ukoliko se, shodno nalazu ovlašćene organizacije, odnosno ovlašćenog lica za poslove zaštite na radu, zaposleni na drugim poslovima ili uvođenjem nove tehnologije ili novih sredstava za rad ili usljed promjene procesa rada, izlaže povećanom riziku.“

(R33) Dodatno, smatramo da je nepotrebno primoravati zaposlenog koji je promijenio poslove koje radi (pri čemu nivo rizika, kao ni sredstva rada, nisu promijenjena) da ponovo prolazi kroz osposobljavanje.

ZAKON O ZAPOŠLJAVANJU I RADU STRANACA

Član 12, po kom poslodavac, pravno lice, odnosno dio stranog društva registrovan u Crnoj Gori, može rasporediti stranca samo na poslove za koje mu je izdata radna dozvola, nije dobar i može stvoriti probleme u praksi. Ovako postavljena norma ne donosi benefite ni zaposlenom ni poslodavcu. **(R34) Smatramo da član 12 treba da glasi:** *„Poslodavac može rasporediti stranca samo u nivou stručne spreme u skladu sa kojom mu je izdata dozvola za zapošljavanje“.* **(R35)** Radnu dozvolu ne treba vezivati za poslove (jer se isti mijenjaju u skladu sa potrebama poslodavaca tokom važenja radne dozvole – što se ne smije dovoditi u pitanje) već za stepen stručne spreme stranca za kog je izdata.

ZAKON O OPŠTEM UPRAVNOM POSTUPKU

(R36) U ovom Zakonu članovi 236-240 treba da budu promijenjeni na način da se skрати procedura za odlučivanje po žalbi, kao i da se odredi da druga instanca mora razriješiti pitanje nakon nekoliko ponavljanja iste procedure, i to na način koji će otkloniti sve ozbiljne povrede postupka, umjesto vraćanja predmeta prvostepenom organu na ponovno suđenje neograničen broj puta.

ZAKON O DRŽAVNOM PREMJERU I KATASTRU NEPOKRETNOSTI

(R37) SSICG predlaže **odavanje četiri nova stava u član 12 poslije stava 3, koji glase:**

“Odmah nakon prijema zahtjeva iz stava 3 ovog člana, organ uprave po službenoj dužnosti upisuje zabilježbu o podnesenom zahtjevu u katastar nepokretnosti.

Zabilježba iz stava 4 ovog člana briše se nakon okončanja postupka pred organom uprave.

O upisu i brisanju zabilježbe iz stava 4 ovog člana organ uprave ne donosi posebnu odluku.

Upis i brisanje zabilježbe iz stava 4 ovog člana mogu se automatizovati u informacionom sistemu organa uprave”.

Dosadašnji stav 4 postaje stav 8.

Fiducijarno pravo svojine

Pojedine opštine utvrđuju porez na nepokretnostima na kojima je uspostavljena zabilježba fiducijarnog prava svojine u korist banaka. **Prema članu 4 stav 1 Zakona o porezu na nepokretnosti**, obveznik poreza na nepokretnosti je vlasnik nepokretnosti na dan 1. januara godine za koju se utvrđuje porez. Kako banka nije vlasnik navedenih nepokretnosti već ima samo pravo (fiduciju) kojim obezbjeđuje svoje potraživanje prema dužniku, i koje pravo je upisano u podacima o teretima i ograničenjima (na isti način kako se upisuje i hipoteka), smatramo da banka ne može biti poreski obveznik za navedene nepokretnosti.

Fiducijarna svojina, shodno Zakonu o svojinsko pravnim odnosima, **član 14**, je samo uslovno stečeno pravo svojine na nepokretnoj stvari koje ovlašćuje povjerioca (banku) da prije ostalih povjerilaca naplati dospjelo potraživanje. Dužnik koristi nepokretnost, ubira tzv. plodove sa nje, tako da je logično da on plaća porez na nepokretnost, jer je on i dalje vlasnik nepokretnosti.

(R38) Kako bi spriječili ponavljanje ovakvih okolnosti ubuduće, **predlažemo dopunu Zakona o svojinsko - pravnim odnosima** (“Službeni list CG”, broj 19/09), tako da se **članu 378 poslije stava 2 dodaje novi stav** koji glasi:

“Obveznik poreza i drugih dažbina na nepokretnosti koja je predmet ugovora o fiducijarnom prenosu prava svojine je dužnik”.

ZAKON O PENZIJSKOM I INVALIDSKOM OSIGURANJU

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Službeni list RCG", br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 29/05, 14/07, 47/07 i "Službeni list CG", br. 12/07, 13/07, 79/08, 14/10, 78/10, 34/11, 73/10, 40/11, 66/12, 36/13, 38/13, 61/13 i 06/14) u **članu 112** propisuje da korisnik starosne penzije može biti zaposlen. Ako poslodavac više nema potrebu za radnim angažovanjem zaposlenog koji je korisnik penzije, za prestanak radnog odnosa primjenjuju se ista pravila kao za bilo kojeg zaposlenog koji nije korisnik penzije. Smatramo da je potrebno omogućiti poslodavcu da sam procjenjuje da li mu je potreban angažman takvog lica koje je istovremeno i korisnik penzije i u radnom odnosu, i da se na ova lica (korisnike penzije) ne mogu primjenjivati ista pravila prilikom prestanka radnog odnosa kao za "obične" zaposlene (na primjer otpremnina i sl.).

(R39) Stoga predlažemo dopunu Zakona o radu ("Službeni list CG", br. 49/08, 26/09, 88/09, 26/10, 59/11 i 66/12), dodavanjem **nove tačke u član 139** stav 1, poslije tačke 1 koja glasi:

"2) danom donošenja odluke poslodavca da nije potrebno dalje obavljanje poslova zaposlenog koji je korisnik penzije".

Dosadašnje tačke 2, 3, 4, 5 i 6, postaju tačke 3, 4, 5, 6 i 7.

ZAKON O IZVRŠENJU I OBEZBJEĐENJU

Zakon o izvršenju i obezbjeđenju ("Službeni list CG", broj 36/11) taksativno nabraja vjerodostojne isprave. **(R40)** Smatramo da je među vjerodostojnim ispravama potrebno uvrstiti i ugovor o kreditu. Ako imamo u vidu da je vjerodostojna isprava podobna za izvršenje ako su u njoj naznačeni izvršni povjerilac i izvršni dužnik, predmet, vrsta, obim i rok ispunjenja obaveze (**čl. 25 st. 3 Zakona o izvršenju i obezbjeđenju**), svi pomenuti elementi prisutni su kod ugovora o kreditu. Posebno treba imati u vidu da bi ovo pojednostavilo bankarsko poslovanje i smanjilo troškove klijentima banaka prilikom konstituisanja sredstava obezbjeđenja (kolateralala).

U tu svrhu, u **članu 25 stav 2 nakon tačke 9**, treba dodati novu tačku:

„10) ugovor o kreditu“.

Izvršenje na osnovu vjerodostojne isprave

Članom 58 Zakona o izvršenju i obezbjeđenju propisano je u kojim se sve slučajevima može izjaviti prigovor na rješenje o izvršenju na osnovu vjerodostojne isprave. Dalje je propisano (čl. 59 Zakona o izvršenju i obezbjeđenju) da je izvršni dužnik obavezan da uz prigovor dostavi pisane isprave kojima dokazuje navode iz prigovora. Na rješenje koje donese vijeće suda izvršni povjerilac nema pravo prigovora. Vijeće suda u nekim predmetima prihvata da je dovoljan dokaz to što tvrdi izvršni dužnik, a da pri tome izvršni dužnik nije podnio ni jedan dokaz za svoje tvrdnje. Smatramo da se na ovaj način pogrešno tumači Zakon o izvršenju i obezbjeđenju i odugovlači postupak koji se sprovodi na osnovu vjerodostojne isprave.

Imajući u vidu prethodno navedeno, predlažemo dopunu Zakona o izvršenju i obezbjeđenju ("Službeni list CG", broj 36/11).

(R41) U članu 60 stav 3 poslije riječi: „izvršni dužnik“ dodaju se riječi: „priloženim dokazima“.

Procedura izvršenja prema Zakonu o izvršenju i obezbjeđenju

Procedura za izvršenje prema Zakonu o izvršenju i obezbjeđenju trebalo je da bude kratka jer je sud u obavezi da o predmetu odluči u roku od 5 dana od podnošenja inicijative. Ovaj rok se veoma rijetko poštuje u praksi. Ponekad je potrebno nekoliko mjeseci, ili čak i godina dana, da se račun dužnika blokira. Nadalje, Zakon jasno propisuje da žalba ne odlaže rješenje i izvršenje, sem ukoliko je njime zahtijevana u nekim specifičnim slučajevima. Međutim, vrlo često se neutemeljene primjedbe dužnika uzimaju u razmatranje, te sud odlučuje da otvori sudski proces, čineći izuzetno teškim ili pak nemogućim za banke da blokiraju račune dužnika, iako dužnik očigledno kasni sa isplatom kredita i bez dileme ispunjava objektivne kriterijume za blokiranje računa.

Prijedlog:

(R42) Potrebna je mnogo strožija kontrola sudskog procesa, sa posebnim osvrtom na objektivne rokove. Osim toga, sa primjedbama treba postupati u skladu sa odredbama zakona. Naši članovi očekuju praktičnu implementaciju zakona koji propisuje institut javnog izvršitelja od 2011. godine. Pošto je implementacija započeta skoro, tokom aprila 2014. godine, to može donijeti određena poboljšanja kada su u pitanju identifikovane manjkavosti, kao i u smislu skraćivanja procesa i poštovanja propisanih rokova.

Problemi tokom „sudske prodaje“ nekretnina pod hipotekom na inicijativu drugih povjerilaca

Član 160 Zakona o izvršenju i obezbjeđenju definiše da se u slučajevima „sudske prodaje“ nekretnine namiruje i založni povjerilac koji nije predložio izvršenje. U članu 173 stav 4 propisano je da će, ukoliko se nepokretnost nije mogla prodati na drugom javnom nadmetanju, biti zakazano novo javno nadmetanje, na kojem se nepokretnost može prodati ispod utvrđene vrijednosti, bez ograničenja, uz prethodnu saglasnost izvršnog povjerioca. Neki od naših članova imaju iskustvo sa slučajevima kada je prodajna cijena bila manja od sume kojom je obezbijeđeno potraživanje banke kao prvog povjerioca, te je takvim postupkom namirenje bančnih potraživanja ugroženo. **(R43)** Potrebno je izmijeniti član 173 stav 4 Zakona o izvršenju i obezbjeđenju, tako da uključi pravo povjerioca na prigovor na smanjenu cijenu nekretnine za koju je pokrenuta procedura izvršenja.

ZAKON O POREZU NA DODATU VRIJEDNOST

Član 27 – ostala izuzeća

U stavu 4 (b) je navedeno da su bankarske i finansijske usluge oslobođene PDV-a, kao i da su u pitanju:

„b) usluge u vezi sa upravljanjem (rukovanjem) depozitima, štednim ulozima, bankarskim računima, obavljanjem platnog prometa, naložima za isplatu (doznakama), unovčavanjem dospjelih (prispjelih) obaveza, čekova ili drugih instrumenata, osim naplate (utjerivanja) i otkupa dugova“,

(R44) Nije dovoljno jasno šta se tačno podrazumijeva pod upravljanjem/rukovanjem bankarskim računima i da li su sve usluge vezane za bankarske račune neoporezive. Takođe nije jasno definisano šta se smatra naplatom dugovanja, tj. da li se naplatom dugovanja može smatrati i naplata forfetinga.

Član 39 – Ispravka odbitka ulaznog PDV-a

Navedeni član ne omogućava korekciju ulaznog PDV ukoliko se prodaje roba / oprema, čija je prvobitna namjera bila upotreba u neposlovne svrhe, ili poreski obveznik nije imao pravo odbitka ulaznog PDV-a.

(R45) Primjer je oprema koju banka kupuje za svoje potrebe. Kako većinska djelatnost Banke predstavlja oslobođeni promet, ista nema pravo odbitka ulaznog PDV-a pri nabavci opreme. Ukoliko se javi potreba za prodajom, banka je obavezna obračunati i platiti PDV, dok nema pravo korekcije ulaznog PDV-a.

ZAKON O SPRJEČAVANJU NELEGALNOG POSLOVANJA

Član 11 Zakona o sprječavanju nelegalnog poslovanja navodi da:

„Privredno društvo i preduzetnik, čiji je račun blokiran u postupku prinudne naplate, ne smije, nakon isteka roka od 30 dana od dana blokade računa, vršiti naplatu svojih potraživanja i plaćanje svojih obaveza ugovaranjem promjene povjerilaca, odnosno dužnika u određenom obligacionom odnosu (asignacija, cesija, preuzimanje, ustupanje duga i dr.), prebijanjem (kompenzacijom), prenosom hartija od vrijednosti i/ili na drugi način kojim bi se izbjegavala naplata potraživanja i plaćanje obaveza preko računa, ako nije drukčije utvrđeno poreskim propisima.“

Zamjerka se odnosi na slučajeve kada banka i klijent imaju međusobne dužničko - povjerilačke odnose. Navedeni Zakon dovodi banku u nezavidan položaj, jer je, po ugovoru koji ima sa klijentom, dužna da plaća obaveze, a klijent zbog blokade nije u mogućnosti da naplati svoja potraživanja.

ZAKON O ZAŠTITI DEPOZITA

(R46) U členu 28 navedeno je da „Odluku o visini stope za obračun redovne premije i načinu obračuna redovne premije donosi Upravni odbor, po pravilu do kraja novembra tekuće za narednu godinu“, dok isti Zakon ne navodi koji su uslovi koji mogu dovesti do povećanja stope premije. Početkom 2014. godine je povećana stopa premije, dok je zagarantovani depozit ostao na istom nivou (50.000 EUR).

ZAKON O SVOJINSKO PRAVNIM ODNOSIMA

Zakon o svojinsko pravnim odnosima jasno propisuje princip ekstenzivnosti hipoteke na sljedeći način: „Ako se vrijednost nepokretnosti poveća za vrijeme trajanja hipoteke, hipoteka se odnosi i na poboljšanje nepokretnosti (ekstenzivnost hipoteke).“ Postoje suštinske razlike u interpretaciji i primjeni ove odredbe od strane nadležnih organa. Naši članovi su imali različita iskustva u ovoj oblasti, pa su tako neki katastri prihvatili zahtjeve i uključivali novoizgrađene objekte na parceli koja je predmet hipoteke, ali bilo je i drugačijih primjera, gdje su banke nailazile na tumačenje po kojem objekat koji je naknadno izgrađen na založenoj zemlji ne može automatski postati dio hipoteke, sem ako to nije drugačije definisano ugovorom o hipoteci.

Prijedlog:

(R47) Jasno definisano stanovište zakonodavca je neophodno kako bi postojala obaveza da, u slučaju kada banka ima hipoteku na nekom zemljištu, objekti koji se grade na tom zemljištu postaju takođe dio te hipoteke, tj. hipoteka se automatski proširuje na sagrađeni objekat, bez obzira da li je to predviđeno ugovorom o hipoteci ili ne.

4.2. IMPLEMENTACIJA I SPROVOĐENJE ZAKONA

Bez predvidivog poslovnog ambijenta i pravne sigurnosti, održivi razvoj nije moguć. Naši članovi se slažu da su predvidljivost, stabilnost i pravna sigurnost, odnosno njihov nedostatak, nažalost, osporili pozitivne rezultate zabilježene tokom 2013. godine.

Dobar primjer je procedura javnih nabavki:

IZAZOVI VEZANI ZA POSTUPAK JAVNIH NABAVKI

Ponuđači se često srijeću sa različitim izazovima u postupku javnih nabavki: rigidnost procesa u smislu kriterijuma za odabir, kopiranje iste dokumentacije za svaku tendersku poziciju za istog ponuđača, podnošenje dokumenata koji su u već posjedu tog ili drugih javnih organa, u slučaju žalbe plaćanje nadoknade u iznosu od 1% procijenjene ukupne vrijednosti javne nabavke, neprecizni zahtjevi za dokumentaciju ili nepostojanje specifikacije dokumenata kada je u pitanju predmet nabavke, inferioran status ponuđača kod državne komisije koji ne uključuju predstavnike realnog sektora itd. Pored toga, činjenica da više institucija ima nadležnost, obaveza podnošenja masivne dokumentacije, plaćanje različitih taksi i poreza, čekanje na odgovor administracije, itd. čine proceduru javnih nabavki komplikovanom i, konačno, veoma skupom.

(R48) Zato je neophodno poboljšanje transparentnosti procedure i dosljednija primjena etičkih principa.

5. OBLASTI U FOKUSU

UVOD

Uopšteno rečeno, tokom prošle godine primijetili smo ograničen progres, a reformski zamah iz prethodnih godina i ekonomski bum nakon nezavisnosti su postepeno oslabili. Nedostaci i neefikasna administracija, u paru sa nestabilnim regulatornim ambijentom, često budu mnogo vidljiviji kad ekonomija ide silaznom putanjom.

To će kao posljedicu imati veći pritisak na Vladu da nastavi s reformama koje će održati konkurentnost crnogorske ekonomije. U ovom poglavlju SSICG prezentuje svoj pogled na konkretne teme za koje smatra da zahtijevaju dalja poboljšanja i daje sugestije kojima želi doprinijeti tome cilju.

Slijedi pregled pet širih kategorija koje obuhvataju brojna pojedinačna pitanja i teme od značaja za odgovarajuće funkcionisanje poslovnog ambijenta i ekonomije pogodne za investicije, onako kako su ih doživjeli naši članovi. Diskutovaćemo o sljedećim oblastima:

- 5.1. Tržište rada i zapošljavanje
- 5.2. Razvoj nekretnina
- 5.3. Porezi
- 5.4. Korporativno upravljanje
- 5.5. Vladavina prava.

Međutim, ponekada želimo da istaknemo pitanja koja su od izuzetne važnosti i jako su ilustrativna kada su u pitanju neophodne vrste promjena u duboko ukorijenjenom mentalitetu u državnoj administraciji, koji nije u skladu sa globalnom poslovnom praksom i zahtijeva mnogo više od pukog pisanja zakona. Evo savršenog primjera:

Nedostatak koordinacije između državnih organa često dovodi do situacija da je, na zahtjev organa kojem je podnešen neki zahtjev, potrebno od drugog organa pribaviti potvrde/uvjerenja i sl., iako zakon predviđa da državni organi treba međusobno da sarađuju i jedni drugima dostavljaju informacije iz njihove nadležnosti. Najinteresantnija takva situacija bila je kada je Centralni registar privrednih subjekata, koji je dio Poreske uprave, od podnosioca zahtjeva tražio potvrde te iste uprave da uredno plaća poreze.

5.1. TRŽIŠTE RADA I ZAPOSŁJAVANJE

Naše je temeljno ubjeđenje da regulatorni okvir u bilo kojoj modernoj ekonomiji treba da bude osmišljen tako da stimuliše razvoj tržišta, stvara stručna radna mjesta, poveća produktivnost i privlači investicije. Kao dio toga, efektivan Zakon o radu trebalo bi da obezbijedi bazičnu pravičnost i zaštitu zaposlenih, uz istovremenu promociju zdrave konkurencije za stručne, dugoročne poslove povećanjem fleksibilnosti i mobilnosti radne snage.

“Pitanje radnog zakonodavstva je u crnogorskim uslovima najčešće predmet kompromisa postignutih na štetu privrede, samim tim i cijelog društva.”

Crnogorska privreda u 2013. godini

Privredna komora Crne Gore

To trenutno nije slučaj u Crnoj Gori, i zato apelujemo na Vladu da ponovo razmotri politiku koju primjenjuje u ovoj oblasti.

OSNOVNI IZAZOVI

Radeći sa svojim članovima i partnerskim organizacijama poput američke Privredne komore, Privredne komore Crne Gore i Unije poslodavaca, pripremili smo zajedničke zaključke iz oblasti Zakona o radu, ističući sljedeće:

POSTUPAK ZA UTVRĐIVANJE POVREDE RADNE OBAVEZE

Ovo pitanje potrebno je predvidjeti i urediti samo Zakonom o radu, a ne Opštim kolektivnim ugovorom (OKU) (vidjeti dolje za detalje) kao što je bio slučaj do sada.¹⁶ **(R49)** Ove povrede bi trebalo ne samo uključiti u Zakon o radu, već bi bilo neophodno da se poslodavcu omogući da otpusti zaposlene koji imaju neodgovarajuće radne rezultate, po uslovima jasno definisanim zakonom.

• POSTUPAK ZA UTVRĐIVANJE POVREDE RADNE OBAVEZE

Još jedno povezano pitanje je prekomplikovana i rigidna regulativa, ponovo iz OKU, o postupku za utvrđivanje povrede radne obaveze. **(R50)** Pojednostavljenje procedure na način koji ne bi primoravao kompanije da sprovode postupak nalik sudskom procesu, ubrzalo bi proceduru i donijelo benefite kako poslodavcima, tako i zaposlenima:

„Disciplinski postupak koji je predviđen Opštim kolektivnim ugovorom je previše formalan i sudovi često poništavaju odluke poslodavca zbog formalnih nedostataka, a ne zbog suštinski pogrešne odluke. Pojednostavljenje postupka, odnosno manje formalan postupak bi otklonio navedeni problem.“ – Pozicioni dokument Komiteta za radne odnose Privredne komore SAD, decembar 2013. godine.

¹⁶ Za detaljan prijedlog kako bi trebalo izmijeniti Zakon radu da bi se udovoljilo ovom zahtjevu, molimo vidite Pozicioni dokument Komiteta za radne odnose Privredne komore SAD u Crnoj Gori iz decembra 2013. godine.

• DODATNI ALATI U SLUČAJU POVREDA RADNIH OBAVEZA OD STRANE ZAPOSLENIH

(R51) Naši članovi slažu se sa pozicijom Komiteta za radne odnose američke Privredne komore da bi bilo „potrebno predvidjeti i dodatne alate kojima se može uticati na učestalost povreda radnih obaveza, kao što su upozorenje ili opomena. Bili bi predviđeni za lakše povrede radnih obaveza, odnosno u situacijama kada poslodavac nema namjeru da zaposlenom izriče novčanu kaznu, pri čemu je nesporno da se određeni propust u svakodnevnom obavljanju radnih zadataka dogodio.“

ZASTARJELOST NOVČANIH POTRAŽIVANJA

(R52) Često zloupotrebljavano, u praksi se pokazalo da izvorna namjera nije dovoljno dobro formulirana. Citiramo AmCham-ov pozicioni dokument:

“... predlažemo izmjenu člana 123 Zakona o radu, na način da isti glasi:

‘Novčana potraživanja iz rada i po osnovu rada zastarijevaju u roku od 3 godine od nastanka obaveze!’

To bi učinilo ova potraživanja jednakim bilo kojim drugim potraživanjima koja u većini slučajeva imaju odredbu o zastarijevanju, i to sa dobrim razlogom.

OTKAZNI ROK

(R53) Zakon o radu nije dovoljno jasan, te se ponekad ne može primijeniti ili je u potpunosti kontradiktoran. Komplikovane procedure i administracija predstavljaju veliko opterećenje za kompanije.

TRAJANJE UGOVORA O RADU

Jedna od najčešće kritikovanih odredbi Zakona je svakako ona koja se odnosi na trajanje ugovora o radu koju definiše član 25. Ovdje problem leži prevashodno u pretjerano rigidnoj i komplikovanoj proceduri za raskid ugovora o radu, koja štiti radnike koji imaju neadekvatne radne rezultate, na taj način doprinoseći višoj stopi nezaposlenosti.

(R54) Ponovo citiramo Pozicioni dokument AmCham-a koji SSICG u potpunosti podržava:

“...predlažemo da se član 25 izmijeni tako da se otklone kontradiktornosti koje se u njemu javljaju!¹⁷ Isto tako, naglašavamo neophodnost pronalaženja fleksibilnijeg načina raskida ugovora o radu, koji pokreće poslodavac. Ovakvu preporuku dajemo imajući u vidu da zagarantovana radna mjesta na današnjem tržištu nisu održiva, bez obzira na ponašanje i ukupne rezultate zaposlenih.”

¹⁷ Stav 2 propisuje da poslodavac ne može zaključiti dva ili više ugovora o radu sa istim zaposlenim, kao što se navodi u stavu 1 ovog člana, ukoliko je njihovo ukupno trajanje u kontinuitetu ili sa prekidima duže od 24 mjeseca. Stav 3 (prekid kraći od 60 dana ne smatra se prekidom u smislu stava 2) je beskoristan jer prethodni stav jasno kaže da je ta činjenica irelevantna.

“... u cilju postizanja pravog kompromisa po ovom pitanju, koji bi išao u korist kako zaposlenih tako i poslodavaca, neophodno je istovremeno uvesti moderniju i fleksibilniju regulativu o raskidu ugovora o radu.”

Međutim, moramo ponovo istaći da je u cilju postizanja pravog kompromisa po ovom pitanju, koji bi išao u korist kako zaposlenih tako i poslodavaca, neophodno istovremeno uvesti moderniju i fleksibilniju regulativu o raskidu ugovora o radu.

UKUPAN TROŠAK RADA

Sa posljednjim povećanjem poreza na dohodak sa 9 na 15 % na dio plate iznad prosječne, ukupan trošak po zaposlenom, i ranije veoma visok, doveden je do neodrživog nivoa. Da bi zaposlilo radnika na prosječnu crnogorsku platu od 479 EUR, poslodavac mora da plati ukupno 726 EUR.¹⁸

U praksi ovo kreira dvostruki problem:

- Većina poreskog opterećenja pada na najveće kompanije i one koji rade legalno, te se na taj način u suštini kažnjavaju kompanije koje posluju po zakonu.
- Ostale kompanije obično pređu u sivu zonu, tako što ili plaćaju djelimično iznos poreza i doprinosa ili uopšte ne prijavljuju zaposlene – ugrožavajući princip konkurencije i nagrađujući nezakonito ponašanje.

Pristup rješavanju poteškoća koje nerealno i neodrživo visok trošak po zaposlenom donosi, potrebna su dva koraka¹⁹:

- **(R55)** Prvi korak bio bi povećanje poreske baze kroz bolju primjenu postojećih propisa, čime bi se eliminisao strah od fiskalnih problema koji mogu biti prouzrokovani smanjenjem poreza i doprinosa.
- **(R56)** Tek nakon ovog koraka, koji zahtijeva snažnu akciju i volju, bilo bi mudro sniziti nivo poreza i doprinosa u prvoj fazi na 40 % neto plate. Ovo bi i dalje bila relativno visoka stopa, međutim, ona bi zasigurno i dalje proširila poresku bazu i na taj način omogućila još jednu rundu smanjenja poreza i doprinosa na nivo koji je prihvatljiv i poslodavcima i zaposlenima sa jedne strane, i državi i društvu koje ona predstavlja, sa druge.

Stimulativne mjere, u kombinaciji sa snažnijom primjenom, doprinijeće ukupnom povećanju zaposlenosti i fiskalnih prihoda. Ukoliko se želi postići ovaj cilj, potrebna je odlučna i trenutna akcija.

¹⁸ Prema podacima Monstata: <http://www.monstat.org/userfiles/file/zarade/2014/Bruto%20i%20neto%20zarade%202010-2013%20po%20sektorima%20djelatnosti%20nace%20rev%202.xls>

¹⁹ Od nešto preko 170 hiljada zaposlenih, približno 50 hiljada radi za državu (prema podacima Monstata, <http://www.monstat.org/userfiles/file/zarade/2014/Zaposleni%20po%20sektorima%20djelatnosti%202010-2013.xls>). Više je nego jasno da je ovo opterećenje neodrživo za tako malu ekonomiju poput crnogorske, te da su reforme u ovoj oblasti već odavno neophodne.

OPŠTI KOLEKTIVNI UGOVOR (OKU)

Pitanje Opšteg kolektivnog ugovora (OKU) proizvelo je mnoge probleme poslovnoj zajednici, naročito kada su u pitanju pravila disciplinskog postupka i povrede radnih dužnosti. Međutim, bez obzira na činjenicu da je nedostatak OKU izazvao ove regulatorne nedoumice, upravo je sama svrha postojanja ovog dokumenta upitna.

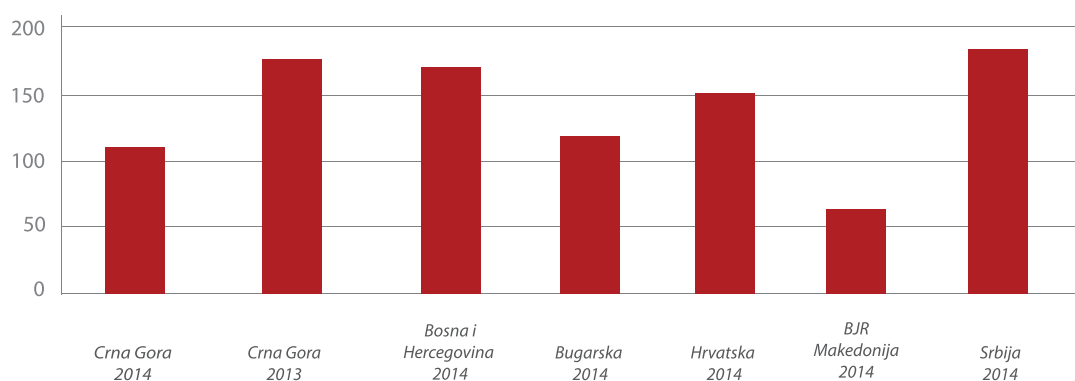
*“...**Opšti kolektivni ugovor je suvišan.** OKU je akt koji predstavlja ostatak prošlosti koji ne poznaje ni jedan moderni pravni sistem.”*

Pozicioni dokument, američka privredna komora u Crnoj Gori

(R57) Kao što je navedeno u Pozicionom dokumentu američke Privredne komore u Crnoj Gori koji je pripremio njihov Komitet za radne odnose: „*Stav članica AmCham-a, a koji prožima sve predloge date u ovom dokumentu, jeste da je postojanje Opšteg Kolektivnog ugovora suvišno. OKU je akt koji predstavlja ostatak prošlosti koji ne poznaje ni jedan moderni pravni sistem.*“ Ogromna većina članova SSICG dijeli to mišljenje.

5.2. RAZVOJ NEKRETNINA

Prema izvještaju „Doing Business 2014“, Crna Gora je napravila značajan napredak u jednoj od najviše kritikovanih oblasti, a to je dobijanje građevinskih dozvola, dospjevši na 106. mjesto sa 176. iz prethodne godine.

Grafikon 7: „Doing Business 2014“; Regionalno poređenje ranga za oblast 'Dobijanje građevinskih dozvola.'

Ovo je refleksija pozitivnih dešavanja u ovoj oblasti tokom prethodne godine, koja članovi SSICG pozdravljaju. Nadamo se da je ovo početak pozitivnog trenda u ovom važnom aspektu razvoja nekretnina.

Međutim, građevinske dozvole su konačni korak u procesu koji zahtijeva više pažnje od strane Vlade Crne Gore. Ovdje želimo da ponudimo svoj pogled na to kako dalje poboljšati poslovnu klimu u ovom smislu, te bolje iskoristiti potencijal koji ova oblast ima za podsticanje rasta crnogorske ekonomije:

USPOSTAVLJANJE ISTINSKE VEZE IZMEĐU PLANSKIH DOKUMENATA I TRŽIŠNE PRILIKE

(R58) Kao i svaki drugi proizvod, projekti razvoja nekretnina moraju da nađu „kupce“, te ukoliko određeni projekat ne korespondira sa određenom potrebom na tržištu, vjerovatno je da će ostati samo još jedna neiskorišćena prilika. Ovaj odnos mora biti ustanovljen u planskoj dokumentaciji najvišeg ranga.²⁰

²⁰ Ustanovljeni sistem zoniranja u Crnoj Gori je takav da čak i kad investitor finansira izradu planskog dokumenta, oni urbanistički parametri koji bi odgovarali investitoru da realizuje projekat često se ne mogu upisati uslijed ograničenja iz planskih dokumenata višeg reda, koji limitiraju urbanističke parametre. Stoga je potrebno u fazi donošenja planskog dokumenta višeg i nižeg reda detaljno i precizno normirati izradu ekonomsko-tržišne analize, koja postoji pod tim nazivom u Zakonu i odgovarajućem Pravilniku, ali nije normirana. Na taj način ekonomsko-tržišna analiza postala bi mjerodavna tržišna provjera planerovih rješenja. Tako bi planski dokumenti i njima predviđeni projekti postali konkurentniji i samim tim privlačniji za investitore, a, što je najvažnije, na predloženi način bi se postiglo pružanje realnih osnova za brzo otpočinjanje realizacije tako planiranih projekata. Kao osnovni preduslov, prvenstveno je potrebno u planovima višeg reda obezbijediti sprovođenje ovakvog pristupa u praksi.

Kako bi se ovo postiglo na najefektniji način, što bi omogućilo da se iskoristi sve veći investicioni kapital koji polako ponovo postaje dostupan nakon oporavka od finansijske krize iz 2008/2009. godine, Crna Gora mora da odmakne jakoj konkurenciji. **(R59)** Da bi dobili neophodnu dodatnu prednost, bilo bi preporučljivo angažovati međunarodne konsultantske kuće koje su specijalizovane za ovu oblast. Takva investicija isplatila bi se višestruko, kako kroz direktan prihod ostvaren kroz ove projekte, tako i kroz indirektno efekte koji bi se osjetili u cijeloj Crnoj Gori.

RAZVOJ DETALJNIH URBANISTIČKIH PROJEKATA KOJI UKLJUČUJU TRŽIŠNU KOMPONENTU

(R60) Što prije investitori dobiju mogućnost da započnu projekat razvoja nekretnina, veće su šanse da ih privučemo. To znači manje posla kada je u pitanju borba sa administrativnim preprekama, što bi omogućilo investitoru da se odmah fokusira na ono što je važno – na investiciju.

JAČANJE VLADAVINE PRAVA U PITANJIMA RAZVOJA NEKRETNINA

(R61) Pitanja koja prouzrokuje proces restitucije predstavljaju prijetnju budućem razvoju nekretnina. Procedure sa bivšim vlasnicima, iz perspektive potencijalnog investitora, traju isuviše dugo. Svi smo bili svjedoci stvarnih primjera kada su veliki investicioni projekti bili odlagani ili u potpunosti napušteni zbog nedefinisane i nepredvidive situacije u ovom smislu.

Vlada je prepoznala ovaj problem i obećala da bi se, ukoliko bi neki od investitora bio zainteresovan za zemljište koje je u postupku restitucije, rješavanju tog predmeta dao prioritet.

PROCJENA NEKRETNINA

Trenutno u ovoj oblasti u praksi nijesu implementirani određeni standardi, što je posljedica nedostatka regulacije. **(R62)** Uvođenje međunarodno priznatih standarda omogućilo bi bolju osnovu za dalji rast i razvoj tržišta nekretnina.

KATASTARSKA PRAKSA

(R63) Preporuka je da Uprava za nekretnine na ovom poslu angažuje privatne, licencirane geodetske firme koje su, prema Zakonu o premjeru i katastru, ovlašćene za premjer nepokretnosti, da na račun Uprave za nekretnine mogu vršiti promjene u katastarskom operatu, odnosno da sprovedu postupak uknjižbe u katastar. Time bi se doprinijelo povećanju limitiranih kapaciteta Uprave za nekretnine.

NISKE FIKSNE NAKNADE ZA PROMET NEPOKRETNOSTIMA

Kada su transferni troškovi veoma visoki, čak i registrovana imovina može postati neformalna ako se naknadne transakcije ne registruju. Ovo ne samo da slabi zaštitu imovinskih prava, već i smanjuje potencijalni prihod od poreza na imovinu. **(R64)** Stoga je neophodno odrediti niske i fiksne naknade za različite vrste usluga koje katastar obavlja.

AŽURIRANJE BAZE PODATAKA UPRAVE ZA NEKRETNINE

(R65) Bazu podataka Uprave za nekretnine trebalo bi ažurirati na dnevnoj osnovi, umjesto jednom mjesečno i rjeđe. Pored toga, mogućnost preuzimanja posjedovnog lista preko interneta i elektronsko plaćanje svih taksi bila bi dobrodošla promjena koja bi značajno skratila dio procedure.

RANGIRANJE PRAVA NA HIPOTEKU / ZAHTJEV U POSTUPKU

Član 324 Zakona o svojinsko pravnim odnosima propisuje da se, u slučajevima postojanja više hipoteka na istu nepokretnu imovinu, prioritet ustanovljava prema redosljedu podnošenja zahtjeva za upis hipoteke. Osnovni problem sa primjenom ove odredbe u praksi jeste da u posjedovnom listu ne postoji podatak o postupcima koji su u toku sa preciznim datumom i vremenom podnošenja. Banka kao hipotekarni zajmodavac na taj način ulazi u rizik da je neki drugi kreditor ili poslovni partner već podnio zahtjev za upis hipoteke (čak iako se radi o nekoliko minuta prije banke) ili je nekretnina prodana, ali odluka još nije zabilježena na posjedovnom listu. Pored toga, u odluci katastra rang upisanih hipoteka nije uključen, tako da čak i nakon upisa prava na hipoteku u posjedovni list banka nije sigurna da naknadno neće biti upisane hipoteke višeg ranga.

Prijedlog:

(R66) Potrebno je izmijeniti član 53 stav 2 Zakona o državnom premjeru i katastru, tako da se propiše da dio sadržaja posjedovnog lista bude i spisak svih zahtjeva koji su u toku. Zahtjevi u toku trebalo bi da budu odmah unešeni u posjedovni list nakon njihovog podnošenja i da sadrže vrstu zahtjeva i datum i vrijeme podnošenja.

5.3. INFRASTRUKTURA

Ova izuzetno važna oblast ostaje nedovoljno razvijena, i predstavlja jedan od najvažnijih ograničavajućih faktora za dalji razvoj cijele zemlje. Tokom prethodne dvije godine, prije svega zbog nedostatka finansija, nije započet ni jedan od velikih projekata koji bi mogli u ovom smislu popraviti situaciju.

(R67) SSICG podržava Vladu u ulaganju dodatnih napora kako bi se projekti izgradnje, prije svega u oblasti saobraćajne infrastrukture i energetike, započeli što je prije moguće.

5.4. POREZI

Crna Gora je generalno prepoznata kao zemlja s niskim poreskim režimom. Veoma je dobro imati takav imidž u poslovnoj zajednici, međutim, to je samo dio priče, jer porez na dobit od 9% nije jedina stavka koju treba uzeti u razmatranje prilikom diskusije o poreskoj politici.

Ovdje bi željeli da predstavimo temu koja je bila u fokusu tokom prethodne godine a povezana je sa velikim korakom unazad u oblasti poreske politike.

PREDVIDLJIVOST

Tokom 2013. godine, poslovni subjekti su bili dva puta „iznenađeni“ povećanjem dvije najznačajnije poreske stope: PDV je povećan sa 17 na 19 %, a porez na dohodak sa 9 na 15 % za dio plate preko prosječne (480 EUR).

Ovo nisu jedina povećanja dažbina uvedena tokom 2013. godine:

Jedan od naših članova je po planu trebalo da plati 150 hiljada EUR za troškove vode, ali zbog povećanja cijene, plan je morao biti izmijenjen na čak 250 hiljada EUR. U turizmu, nova povećanja tek treba da uslijede, jer će takozvana ekološka taksa, koja se plaća po gostu, umjesto sadašnjih 1 EUR za hotele sa pet zvjezdica iznositi 2.5 EUR.

5.5. KORPORATIVNO UPRAVLJANJE

U ovom izvještaju bavimo se pojedinim komponentama korporativnog upravljanja koje i dalje zahtijevaju značajna poboljšanja, predlažući konkretna rješenja za pitanja koja usporavaju razvoj ove oblasti, kao i ukupne ekonomije.

5.5.1. FINANSIJSKO IZVJEŠTAVANJE

Kvalitet finansijskog izvještavanja i dalje je jedna od oblasti koja ima ogroman potencijal za poboljšanje. Iako postoje određeni izuzeci, ukupan kvalitet i dalje nije na prihvatljivom nivou. Neki od naših članova rade sa svojim klijentima na izradi finansijskih izvještaja koji bi im omogućili pristup većem broju opcija za finansiranje dostupnih van Crne Gore. **(R68)** Međutim, to ipak ima ograničen uticaj na sistem kao cjelinu, te SSICG smatra da bi bilo od suštinske važnosti da nadležne institucije poboljšaju ne samo kontrolu, već i obrazovanje iz ove oblasti.

5.5.2. REVIZORSKA PRAKSA

*"Zabilježen je mali napredak u oblasti privrednog prava. Predstoje nove izmjene i dopune Zakona o računovodstvu i reviziji, kojim će se uspostaviti nezavisni organ za javni nadzor nad radom revizora i odgovarajući sistem kontrole kvaliteta. Posmatrano u cjelini, ostvaren je umjeren napredak u pripremama."*²¹

U prethodnim izdanjima Bijele knjige razmatrali smo pitanja u vezi sa porezom na dobit, porezom na dodatu vrijednost, usklađivanjem sa EU, kao i okvirom za finansijsko izvještavanje. Dotakli smo se PDV-a i naveli neke od prijedloga u poglavlju posvećenom prijedlozima članova SSICG za poboljšanje regulatornog ambijenta. **(R69)** Iako je zabilježen veoma ograničen napredak u ovim oblastima, ovog puta nećemo ponavljati sva pitanja koja smo ranije istakli, ohrabrujući Vladu da još jednom pregleda Bijelu knjigu 2012 i prijedloge koje smo tamo predstavili.

5.5.3. REGULATIVA IZ OBLASTI STEČAJA

Naša uvodna ocjena iz Bijele knjige 2012 i dalje je aktuelna: *"Novi Zakon o stečaju detaljno reguliše sve aspekte stečajne procedure. Međutim, problem stečajnih procedura ne leži u zakonskom okviru već u njegovoj implementaciji. Crnogorski sudovi i sudije još nijesu izgradili jasnu poziciju i pravnu praksu kad je u pitanju primjena Zakona o stečaju i uvođenje modernih koncepata stečajnog prava u Crnoj Gori."*²²

NEUTEMELJENO OSPORAVANJE PRIJAVLJENIH POTRAŽIVANJA U STEČAJNOM POSTUPKU

Prijavljeno novčano potraživanje se utvrđuje i smatra odobrenim ukoliko nije osporeno od strane stečajnog upravnika ili drugog povjerioca. Nažalost, u praksi je ovo pravo često predmet zloupotrebe, kada kreditori neutemeljeno osporavaju prijavljena potraživanja, kako bi imali privilegovanu poziciju ili od strane stečajnog upravnika, koji često postupa u interesu dužnika, iako zakon nalaže da bude nezavisan. Još je ozbiljnija činjenica da stečajni upravnik nema obavezu da objasni zašto su određena potraživanja definisana kao osporena, iako podnesak povjerioca sadrži jasne dokaze (potpisane ugovore o kreditu, zahtjeve za korišćenjem potpisane od strane dužnika, potpisane mjenice, itd.). U poređenju sa takvim objektivnim dokazima druga strana nema obavezu da dokaže svoje tvrdnje dokumentima. Nakon što je potraživanje osporeno u toku stečajnog postupka, povjerilac je upućen na sudski postupak kako bi dokazao svoje pravo, što često dugo traje.

²¹ Izvještaj o napretku Crne Gore 2013, Evropska komisija

²² Na primjer, finansijske transakcije poput zajmova putem finansijskih derivata, što predstavlja mogućnost naplate potraživanja kroz stečaj korišćenjem novih odredbi poput setoff, pravo na izbor i slično.

Prijedlog:

(R70) Potrebno je izmijeniti Zakon o stečajnom postupku, tako da se uvede obaveza stečajnog upravnika da podijeli dokaze koje podnosi drugi povjerilac kada stečajni upravnik proglašiti potraživanje osporenim.

Nadalje, potrebno je zakonom propisati rokove na osnovu kojih stečajni sudija mora donijeti odluku u postupku za osporeno potraživanje, imajući u vidu hitnost stečajnog postupka.

PRAVO GLASA U SLUČAJEVIMA REORGANIZACIJE

Proces glasanja o planu reorganizacije ne uzima u obzir iznose potraživanja povjerilaca, već se konačna odluka donosi isključivo na osnovu pojedinačnih odluka o klasama povjerilaca. Ovo obično vodi ka adaptaciji plana reorganizacije negativnom diskriminacijom banaka kao najvećih ukupnih povjerilaca u većini slučajeva.

Prijedlog:

(R71) Bilo bi poželjno promijeniti Zakon o stečajnom postupku na način da uključi odredbe koje bi propisale pravo veta povjerioca čije potraživanje prelazi 50 odsto ukupnih prijavljenih potraživanja, kako bi mogao da glasa protiv reorganizacije koja nije u njegovom interesu.

REVIZIJA PLANA REORGANIZACIJE

Zakon o stečaju propisuje da reorganizacija kompanije može biti odobrena samo ukoliko obezbjeđuje povoljnije namirenje i povraćaj povjeriocima u poređenju sa likvidacijom kroz prodaju imovine. To znači da je glavna pretpostavka da iza plana reorganizacije stoje dokazi o ekonomski opravdanim i realno dostižnim razlozima za nastavak poslovanja dužnika. Kao suprotnost ovom principu u praksi, planove reorganizacije obično predlažu dužnici, dok sudovi obično ne provjeravaju njihov kvalitet ili realističnost, već ih prihvataju u izvornom obliku bez dalje analize. Ovakav postupak stavlja dužnika u povlašćen položaj, jer je u prilici da na odobrenje podnese nerealan plan reorganizacije. U nekim slučajevima ovi planovi nemaju nikakvog osnova, niti poslovne racionalnosti ili realnosti.

Prijedlog:

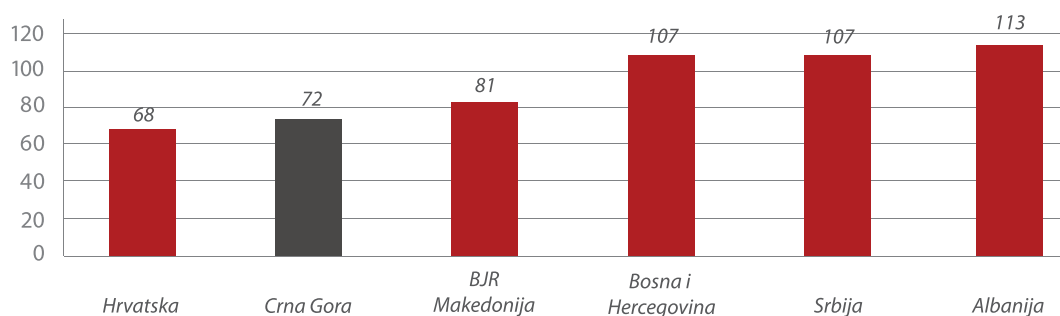
(R72) Predložimo izmjenu Zakona o stečajnom postupku, kako bi se dodala odredba kojom se propisuje obaveza za stečajnog sudiju da, prije glasanja o planu, na osnovu zahtjeva jednog ili više dužnika koji imaju minimum 30% prijavljenih potraživanja, odredi nezavisnog eksternog finansijskog savjetnika ili finansijskog eksperta, čije troškove snosi dužnik koji podnosi plan, i koji bi ocijenio izvodljivost predloženog plana, realnost primijenjenih pretpostavki i održivost predloženih mjera.

5.6. VLADAVINA PRAVA

Uopšteno, naši članovi smatraju da iako Crna Gora ostvaruje napredak kada je u pitanju EU reformska agenda, i dalje postoje problemi koji su povod za zabrinutost u ovoj oblasti, a prije svega borba protiv korupcije i jačanje vladavine prava.

U izvještaju Međunarodni indeks svojinskih prava koji je pripremio „Property Rights Alliance“, Crna Gora rangirana je na 72. mjestu od ukupno 131 ispitane zemlje, a druga je u regionu (vidite grafikon 8 dolje). U ovoj veoma važnoj oblasti koja ima značajnu korelaciju s ekonomskim razvojem i rastom, kao što se navodi u izvještaju:

„Između 2009. i 2013. godine ukupan IPRI skor za Crnu Goru porastao je za 1.5%. Nakon tri godine na 5.2, IPRI je pao za 0.1 poen na 5.1 u 2013. godini. Između 2012. i 2013. godine, Zakonska i Politička klima opali su za 0.1 poena. Ovaj pad u najvećoj mjeri se može pripisati padu od 0.4 poena indikatora Nezavisnost sudstva. Intelktualna svojina smanjena je za 0.1 poena, što je uzrokovano padom od 0.1 poena indikatora Zaštita intelektualne svojine. Tokom tog istog perioda, Prava fizičke svojine nisu varirala: ostala su na 6.4.“²³

Grafikon 8: Rang po Indeksu svojinskih prava od ukupno 131 zemalja; Međunarodni indeks svojinskih prava – 2013, pripremio „Property Rights Alliance“

Kako Heritidž fondacija navodi u svom Indeksu ekonomskih sloboda 2014:

Korupcija je i dalje u velikoj mjeri prisutna u izvršnoj i sudskoj vlasti i dijelom predstavlja zaostavštinu borbe protiv režima Miloševića iz 1990-tih, kada se mala republika okrenula različitim oblicima krijumčarenja kako bi finansirala vladu. Iako Evropska Komisija ocjenjuje da je ostvaren napredak u reformi sudstva tokom 2012. godine, pravosuđe, iako mu je Ustavom garantovana nezavisnost, ostaje neefikasno i podložno političkom uticaju.

Fondacija Heritidž, Indeks ekonomskih sloboda, 2014

23 <http://www.propertyrightsalliance.org/userfiles/2013%20International%20Property%20Rights%20Index-PRA.pdf>

Dugotrajne procedure vansudske prodaje

U proceduri vansudske prodaje povjerilac se susrijeće sa dugom procedurom upisa obavještenja u posjedovnom listu, i pored činjenice da se u Zakonu o državnom premjeru i katastru propisuje da je rok za upis 15 dana od trenutka podnošenja. Ovaj rok se od strane katastara rijetko poštuje. Pored toga, postupak izvršenja se često odlaže od strane dužnika koji uspijevaju da izbjegnu uručenje obavještenja o kašnjenju fiktivnim izdavanjem u slučaju stambenih objekata. Imajući u vidu trenutnu praksu, od momenta pokretanja vansudske prodaje do prve javne aukcije, često prođe pola godine ili više. Ovo je veoma ozbiljan problem sa kojim se susrijeću banke u smislu sporog izvršenja.

Prijedlog

(R73) Nadzor i unutrašnja revizija postupaka katastra je neizbježno potrebna radi obezbjeđivanja prevencije neutemeljenih probijanja rokova koji su propisani zakonom.

5.6.1. PRAVOSUĐE

Naši članovi prijavljuju ograničen ili potpun nedostatak napretka kada su u pitanju dugi privredni sudski sporovi i postupci. Primjedbe iz prethodna tri izdanja ovog dokumenta su i dalje relevantne: „*Dugotrajni sudski postupci mogu učiniti namjeru podnosioca tužbe potpuno nesvrishodnom, na taj način ugrožavajući same temelje vladavine prava.*”

IAKO JE NAPREDAK VIDLJIV, NEOPHODNO JE DALJE POJEDNOSTAVITI KOMPLIKOVANE I SKUPE ADMINISTRATIVNE PROCEDURE I UKINUTI NOVE OBLIKE BIROKRATSKE AUTOKRATIJE – NAROČITO NA LOKALNOM NIVOU. (R74) JEDNOŠALTERSKI PRINCIP BI TREBALO PROŠIRITI NA CIJELI NIZ USLUGA U OVOJ OBLASTI, UKLJUČUJUĆI IZDAVANJE RADNIH I BORAVIŠNIH DOZVOLA STRANCIMA KOJI RADE U CRNOJ GORI.

5.6.2. DOZVOLE I LICENCE

Konstatujući određeni napredak u ovoj oblasti, naši članovi su jednoglasni u mišljenju da su administrativne procedure za izdavanje različitih dozvola i licenci i dalje skupe i duge. Jedna od najčešće kritikovanih oblasti administrativnih procedura koje je potrebno ispuniti tokom poslovanja jeste izdavanje dozvola i licenci.

5.7. PREDVIDLJIV POSLOVNI AMBIJENT

Jedna od definišućih karakteristika 2013. godine bio je nepredvidljiv poslovni ambijent, izazvan ne samo procesima koji vode slobodno tržište, koje je po prirodi stvari nepredvidljivo, već u velikoj mjeri čestim regulatornim promjenama kao i, prije svega, povećanjima poreskih stopa i ostalih davanja.

Pošto je veliki broj naših članova istakao upravo ovu oblast kao najveći osnov za zabrinutost kada su u pitanju njihovo poslovanje i budući investicioni planovi, osjećali smo obavezu da ovo pitanje uvedemo kao posebnu tačku u poglavlje Oblasti u fokusu Bijele knjige.

Sledeći primjer je dobra ilustracija ovog pitanja:

Jedan od naših članova platio je tokom 2009. godine ukupno 3.2 miliona EUR za poreze, takse i plaćanja za infrastrukturne usluge, lokalnim i nacionalnim organima. Sa približno istim prihodom, jer je rast bio usporen globalnim i lokalnim negativnim ekonomskim prilikama, u 2013. godini ova cifra dostigla je nevjerovatnih 4.5 miliona EUR – što predstavlja povećanje od skoro 50 % u ukupnom iznosu davanja poput poreza, taksi, doprinosa i svih ostalih troškova koji se plaćaju državi po raznim osnovama, uključujući i infrastrukturne usluge. Bez obzira na to kako bi nazvali ove troškove, ovaj trend povećanja je neodrživ.

U 2014. godini suočavamo se sa daljim povećanjima – cijena vode u primorskom regionu, ekološka taksa, itd., pored povećanja PDV iz 2013. sa 17 na 19 %, i djelimičnog povećanja poreza na dohodak sa 9 na 15 %.

Drugi dobar primjer dolazi iz sektora telekomunikacija, sa porezom „jedan euro“ i pokušajem daljih povećanja poreza za ovaj sektor uvođenjem takozvane „kinematografske takse“:

Prema jednoj od verzija nacрта novog Zakona o kinematografiji koja je kasnije odbačena, internet provajderi su definisani kao obveznici izdvajanja sredstava za filmski fond u iznosu od 0,2% od ostvarenog godišnjeg prihoda. Sama činjenica da se filmovi mogu naći na internetu teško da može biti dovoljna da kvalifikuje internet provajdera kao distributera filmova. Na kraju ova odredba ipak nije našla mjesta u konačnom nacrtu, ali tek nakon snažne reakcije iz ovog sektora, koji u početku nije uopšte bio konsultovan niti upozoren.

(R75) Promjene su neizbježne, ali način na koji se njima upravlja i implementira u regulatorni ambijent je ono što čini razliku između stabilnog, predvidljivog ambijenta koji omogućava kompanijama da planiraju i investiraju, i onog ambijenta u kojem investitori donose konzervativne investicione odluke jer nisu u mogućnosti da znaju da li će biti profita i koliko će on iznositi.

6. PREGLED EKONOMIJE

6.1. TURIZAM

UVOD

Crna Gora postaje svjetska destinacija s velikim potencijalom za dalji razvoj. Turizam je od posebnog značaja za crnogorsku ekonomiju i smatra se da ima strateški značaj za razvoj zemlje.

Prema Svjetskom savjetu za turizam i putovanja (WTTC)²⁴, ovo su ključni podaci koji ilustruju crnogorski turizam:

BDP: DIREKTAN DOPRINOS

Direktan doprinos sektora turizma BDP-u bio je 348,7 miliona EUR (9,8% ukupnog BDP-a) u 2013. godini, uz predviđanja rasta od 12,6% u 2014, i 8,6% od 2014. do 2024. godine, do 892,4 miliona EUR u 2024. godini (17,7 % ukupnog BDP-a).

BDP: UKUPAN DOPRINOS

Ukupan doprinos sektora turizma BDP-u bio je 714,2 miliona EUR (20% BDP-a) u 2013. godini, predviđa se da će porasti za 13,2% tokom 2014. godine, i 8,8% na 1.877,3 miliona EUR do 2024. godine (37,2% BDP-a).

ZAPOŠLJAVANJE: DIREKTAN DOPRINOS

Tokom 2013. godine sektor turizma donio je direktno 14500 radnih mjesta (8,8% ukupnog broja radnih mjesta). Očekuje se da ova cifra poraste za 14,0% tokom 2014. godine i da nastavi s rastom od 5,9% do 30.000 radnih mjesta (16,1% ukupnog broja) do 2024. godine.

ZAPOŠLJAVANJE: UKUPAN DOPRINOS

U 2013. godini ukupan doprinos sektora turizma zapošljavanju, koji uključuje radna mjesta indirektno omogućena ovom djelatnošću, iznosio je 18,3% ukupnog broja radnih mjesta (30.500 radnih mjesta). Predviđa se da će ovaj broj porasti za 14,4% tokom 2014. godine, na 35.000 radnih mjesta, te nastaviti s godišnjim rastom po stopi od 6,2% na 64.000 radnih mjesta u 2024. godini (34,5% od ukupnog broja).

IZVOZNI EFEKTI

Izvozni efekti sektora turizma generisali su 699,8 miliona EUR (51,4% od ukupnog izvoza) u 2013. godini.

²⁴ http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/montenegro2014.pdf

Očekuje se da će taj iznos narasti za 10,0% u 2014. godini, i nastaviti s rastom od 7,9% godišnje, u periodu 2014–2024, na 641,0 miliona EUR u 2024. godini (50,9% od ukupnog).

INVESTICIJE

Investicije u oblasti turizma tokom 2013. godine procijenjene su na 208,3 miliona EUR, što je 28,0% ukupnih investicija. Procjenjuje se da će njihov nivo porasti za 14,3% u 2014. godini, i nastaviti s rastom od 8,7% godišnje tokom deset narednih godina na 549,6 miliona EUR u 2024. godini (52,3% ukupne sume).

POZICIJA CRNE GORE (OD 184 ZEMLJE) PREMA RELATIVNOM ZNAČAJU UKUPNOG DOPRINOSA TURIZMA BDP-U:

Naši članovi primjećuju da se Crna Gora kao turistička destinacija svake godine pozicionira sve bolje, uz preduzimanje konkretnih koraka na popravljajući njenog imidža.

PREPORUKE

Potencijal Crne Gore dobio je konkretne smjernice u Strategiji razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine, koja za cilj ima da pozicionira zemlju kao „turističku destinaciju sa ponudom tokom cijele godine, sa živopisnim pejzažima i zaštićenim biodiverzitetom”²⁵

- **Regioni**

(R76) Kako bi postigla gore citirani cilj, Crna Gora se mora pozicionirati prvo u smislu nivoa turizma koji želi da privuče, što je Strategijom donekle definisano. To ne može biti samo elitni turizam, već strateški osmišljena mješavina, koja bi kao pravac bila najbolja. U tom smislu, regioni, koji su dobro definisani u Strategiji, moraju imati svoju poziciju i nivo u opštoj slici Crne Gore kao destinacije. Međutim, ove ideje tek treba da se implementiraju.

²⁵ <http://www.mrt.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=89273&rType=2&file=01+Montenegro+Tourism+Development+Strategy+To+2020.pdf>

- **Infrastruktura**

(R77) Kako bi bila pristupačnija, potrebno je podstaći uvođenje jednostavnog i cjenovno prijemčivog pristupa iz glavnih evropskih centara. U ovom smislu, aerodromskoj infrastrukturi je takođe potrebna modernizacija, naročito kada je u pitanju tivatski aerodrom. Isto tako, napori koje Vlada ulaže u projekte sa ciljem poboljšanja putne infrastrukture su dobrodošli i neophodni.

- **Jahting**

Stav 2 člana 27 Zakona o jahtama alternativno predviđa mogućnost da se „crew lista“ ispunjava u potpunosti ili dodatnim upisivanjem, ali Kapetanija ne prihvata dodatno upisivanje koje znatno olakšava posao i jahti i Kapetaniji. **(R78)** Ranije je ovo bilo dozvoljeno, pa je potrebno samo primijeniti postojeći tekst zakona.

Potrebno je legislativnim ili nekim manje formalnim putem **usaglasiti definiciju punomoćja/**

ovlašćenja koje vlasnik jahte daje kapetanu/skiperu. Kapetanija insistira na punomoćju koje je ovjereno kod notara (ili drugog odgovarajućeg organa), čak i kada je vlasnik jahte lično prisutan. **(R79)** Smatramo da je potrebna liberalizacija kojom bi se prihvatilo neovjereno punomoćje uz potpis zapovjednika kojim garantuje autentičnost uz odgovarajuće kaznene odredbe za lice koje potvrdi autentičnost kopija za koje zna ili mora znati da nisu vjerne originalu.

(R80) Potrebno je usaglasiti Zakon o jahtama i Zakon o graničnoj kontroli ili izdati obavezujuće tumačenje kojim bi se preciziralo koji od navedenih zakona ima prvenstvo u primjeni, kada regulišu istu materiju, kao što su napuštanje zemlje i rokovi.

(R81) Bilo bi preporučljivo ukinuti zahtjev da se „Shore pass“ vrati policiji jer policija izdaje taj dokument i može u svakom trenutku izvršiti provjeru u svojoj evidenciji.

(R82) Potrebno je dozvoliti da zahtjev za sidrenjem potpiše zapovjednik broda, a ne samo agent. Nijedan propis ne obavezuje jahtu da angažuje agenta, pa ovakva praksa nema smisla.

Uredba o uslovima koje moraju da ispunjavaju luke, razvrstane prema vrsti pomorskog saobraćaja i namjeni, predviđa da luke moraju da imaju sidrište (stav 1, tačka 1 člana 2). Lučkoj kapetaniji je od strane PM više puta slat zahtjev da na mapi obilježe prostor koji bi za to služio, ali oni to do danas nisu uradili. U nedostatku sidrišta se dešava da se kapetani usidre na mjestu koje sami odrede u blizini marine, dok čekaju gorivo, i da ih Kapetanija kazni.

6.2. PROIZVODNJA/ENERGETIKA

UVOD

U uslužno orijentisanoj ekonomiji, kakva je crnogorska, izvozni potencijal proizvodne industrije ima poseban značaj.

Prema podacima Centralne banke Crne Gore²⁶, u 2013. godini, u odnosu na 2012. godinu, bilježi se rast ukupne industrijske proizvodnje za 10,6%. Rast proizvodnje ostvaren je u sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom za 38,7%, dok je pad proizvodnje zabilježen u sektoru vađenja ruda i kamena za 1,4% i u sektoru prerađivačke industrije za 5%.

Najveći pad ostvaren je u oblasti proizvodnje osnovnih metala (-37,3%), a najmanji u oblasti proizvodnje pića (-2,5%).

PREOSTALA PITANJA I PREPORUKE

Naši članovi ove godine navode ograničene pozitivne pomake, ističući nefleksibilnost Zakona o radu i ostalih propisa iz ove oblasti. Oni ozbiljno ugrožavaju potencijal Crne Gore u realnom sektoru, i ometaju započeti proces restrukturiranja.

Pored toga, na konkurenciju u ovom sektoru utiče pitanje državne pomoći. Jedna od kompanija u vlasništvu države i relevantan činilac u ovom polju dobija nepoznate količine novca kroz subvencije date drugoj kompaniji koja je u njenom posjedu. **(R83)** Ova situacija mora biti razriješena što je prije moguće jer pravila EU o zaštiti konkurencije ne dozvoljavaju takve aranžmane.

²⁶ http://www.cb-mn.org/slike_i_fajlovi/fajlovi/publikacije/biltencbcg/2014/bilten_cbcg0114.pdf

6.3. TELEKOMUNIKACIJE I ICT SEKTOR

UVOD

ICT sektor mijenjaju spoljašnje sile i pritisci poput ekonomske krize, rastuće uloge potrošača u traženju i oblikovanju usluga kao i eksplozivno pojavljivanje novih, moćnih internet igrača, takozvanih „OTT“ pružalaca servisa preko IP protokola. Možda i najveća pojedinačna promjena jeste u izboru načina komunikacije – putem prenosa podataka, ne glasom, SMS-om, niti telefonskim pozivima.

Da bi se nosio s brzim tehnološkim promjenama i načinom na koji se informacije konzumiraju, proizvode i prenose, ICT sektor mora tražiti nove načine za ostvarivanje prihoda, nove poslovne modele i nova tržišta. Sektor telekomunikacija mora da nastavi s istraživanjem novih načina na koje bi profitirao od postojeće infrastrukture i pristupio investicijama, da bi se ta infrastruktura nadogradila i proširila, što predstavlja poseban izazov u Crnoj Gori. Svi ovi ciljevi mogu biti postignuti samo ako se zastarjela zakonska regulativa i okvir standarda reformišu da bi se bolje uklopili u svijet širokopojsnog pristupa bez granica.

PREOSTALA PITANJA I PREPORUKE

Nekoliko opštih pitanja koja su bila smetnja daljem razvoju ovog sektora u Crnoj Gori već su pomenuta u datom dokumentu, a u ovom dijelu iznosimo nekoliko preporuka koje se odnose konkretno na ovaj sektor:

- **(R84)** Primjedba da **razvoj infrastrukture putem javno-privatnih partnerstava** mora biti nastavljen, i dalje je validna. Međutim, trenutna cijena iznajmljivanja infrastrukture koju je odredila Agencija za telekomunikacije isuviše je niska, i ona predstavlja značajnu barijeru za dalji razvoj.
- Kad je u pitanju **infrastruktura za bazne stanice za mobilnu telefoniju**, napredak je ostvaren kod nekih lokalnih uprava, kao što je slučaj u Podgorici, Beranama i na Cetinju, gdje su opštinske vlasti bile efikasne u radu sa zahtjevima za dobijanje dozvola za izgradnju. S druge strane, naši članovi suočili su se sa značajnim negativnim trendovima u nekim primorskim opštinama, u pojedinim slučajevima i potpunim nepostojanjem saradnje, što je dovelo do zastoja od po jedne godine za planove za privremene objekte. **(R85)** Tako pitanje **neusklađenih kriterijuma i stavova između različitih opština u pogledu procedura za dobijanje građevinskih dozvola** i dalje predstavlja izazov za naše članove.

- Zbog trenutne nepovoljne situacije u crnogorskom sektoru energetike, telekomunikacione kompanije srijeću se i sa **izazovom snabdijevanja električnom energijom za bazne stanice. (R86)** Stoga bi upotreba alternativnih izvora energije za nezavisno napajanje baznih stanica predstavljala optimalno rješenje ovog problema.
- Ranije smo pomenuli smo da bi potpuno iskorišćenje svih potencijala elektronske trgovine podrazumijevalo usklađivanje **odredbe Zakona o elektronskoj trgovini koje regulišu prodaju na daljinu sa Zakonom o zaštiti potrošača.** Zakon o elektronskim komunikacijama predviđa mogućnost da se pretplatnički ugovor može potpisati putem udaljene komunikacije, kao i van poslovnih prostorija operatera, u skladu sa zakonom koji definiše elektronski potpis i zaštitu potrošača (član 153). **(R87)** U tom smislu, operater treba da definiše jasne i nedvosmislene opšte uslove za pružanje usluga, koji naročito treba da sadrže: proceduru za zaključivanje ugovora putem interneta i ugovore sklopljene van poslovnih prostorija operatera, koja mora da sadrži odredbe u skladu sa zakonom koji reguliše elektronski potpis i zaštitu potrošača (član 148).
- Kada je u pitanju obračun usluga elektronskih komunikacija, Crna Gora je uvela jednu specifičnost koja se tiče **određivanja mjernih jedinica**, što je materija koja u zemljama Evropske Unije nije predmet zakona o elektronskim komunikacijama. Naime, operatori su obavezni u svoju ponudu uključiti najmanje jedan korisnički paket u kome se za obračun usluga koriste mjerne jedinice 1 sekunda i jedan kilobajt (1KB), s tim da se takav obračun mora primijeniti i na saobraćaj u romingu, što za crnogorske operatore znači da u najvećem broju zemalja/operatora uslugu rominga pružaju ispod svoga troška, jer prema standardnim ugovorima sa roming partnerima plaćanja između operatera podrazumijevaju obračun usluga primjenom tarifnog intervala 60 sekundi i 20 do 100KB.
- U nekim slučajevima problem je u **tumačenju odredaba zakona.** Radi ilustracije, pomenućemo član 39 Zakona o elektronskim komunikacijama, čije tumačenje po našoj ocjeni izlazi iz okvira samog Zakona, budući da se ta odredba tumači na način da operatorima nije dozvoljeno da, na bazi komercijalnih ugovora, za potrebe svoje mreže obezbijede korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture koja je locirana van Crne Gore. Ovaj način tumačenja je obrazlagan stavom da opremu lociranu van Crne Gore nije moguće kontrolisati. Smatramo da ovakvo tumačenje propisa predstavlja biznis barijeru za operatore te da su, u krajnjem, uskraćeni i korisnici, jer im na taj način mnogi servisi ne mogu biti dostupni. **(R88)** Smatramo da se potpuni nadzor dijelova telekomunikacione mreže, uključujući IT sisteme koji su instalirani van Crne Gore, može omogućiti kroz udaljeni pristup.

6.4. BANKARSTVO

UVOD

Bilansna suma banaka je na kraju decembra 2013. godine iznosila 2.959,2 miliona EUR, što je za 0,5% manje nego na kraju prethodnog mjeseca, odnosno za 5,4% više nego na kraju 2012. godine. U strukturi aktive banaka, u decembru 2013. godine najveće učešće ostvarili su ukupni krediti i ostala potraživanja (81,6%) i novčana sredstva i računi depozita kod centralnih banaka (13,2%), dok se 5,2% odnosilo na preostale stavke aktive.

U strukturi pasive, dominantno učešće su ostvarili depoziti sa 70,9% i kapital sa 13,4%, dok se na pozajmice odnosilo 10,9% a na ostale stavke 4,8% ukupne pasive.

Ukupan kapital banaka je na kraju decembra tekuće godine iznosio 397,8 miliona EUR, i bilježi pad od 5,9% na mjesečnom nivou, dok u odnosu na decembar 2012. godine bilježi rast od 37,8%, što je posljedica uvođenja računa za rezerve za procijenjene gubitke po regulatornom zahtjevu, na kojem se evidentiraju rezerve za otpisane kredite iz vanbilansa i ukinute rezervacije za bilansne stavke. Pored toga, na rast kapitala tokom 2013. godine uticalo je i to što je u januaru evidentirana dokapitalizacija jedne banke sprovedena krajem decembra 2012. godine (10,5 miliona EUR), tokom 2013. godine dvije banke su izvršile dokapitalizaciju (12,4 miliona EUR), dok je na nivou sistema tokom perioda 01.01 – 31.12.2013. godine ostvaren pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 2 miliona EUR.²⁷

PREOSTALA PITANJA I PREPORUKE

U ovom izdanju Bijele knjige u velikoj mjeri smo se fokusirali na neka prilično specifična pitanja, bez ponavljanja svih problema koje smo naveli u ranijim izdanjima. Ovaj dio nije izuzetak, pa iako razmatramo pitanje, na primjer, pune primjene Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja (MSFI) i Međunarodnih računovodstvenih standarda (MRS), pristup je kvalitativno drugačiji i detaljniji.

ODLUKA O MINIMALNIM STANDARDIMA ZA UPRAVLJANJE KREDITNIM RIZIKOM U BANKAMA; ODLUKE O ADEKVATNOSTI KAPITALA BANAKA

CBCG je od početka 2013. godine počela sa primjenom nove regulative sa ciljem potpune implementacije Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja (MSFI ili IFRS) za bankarski sektor u Crnoj Gori. Ranije, regulativa prilikom obračunavanja rezervi za potencijalne kreditne gubitke nije uzimala u obzir obezbjeđenja, tj. kolaterale koje su banke pribavljale kako bi

²⁷ Podaci prema Centralnoj banci Crne Gore

ublažile efekte procijenjenog kreditnog rizika prilikom odobravanja kredita, što je imalo direktan negativan uticaj na poslovne odluke banaka, cijenu kredita i ostale uslove prilikom razmatranja odobravanja novih kreditnih aranžmana. Istovremeno, mnoge banke morale su pripremati dva seta finansijskih izvještaja: jedan, koji se koristio za potrebe izvještavanja prema CBCG i drugi, koji su banke pripremale u skladu sa MSFI za potrebe izvještavanja prema akcionarima, kreditorima i potencijalnim investitorima.

Međutim, bez obzira što su komercijalne banke imale svoje predstavnike u radnoj grupi koja je radila na uvođenju MSFI, do konačnog objavljivanja podzakonskih akata od strane CBCG, komercijalne banke nisu bile u potpunosti upoznate sa načinom usaglašavanja lokalne regulative sa MSFI. Neočekivano, konačno usvojena regulativa je nametnula dodatne potrebe za kapitalom i sa njim povezane troškove.

Ovdje navodimo spisak novih podzakonskih akata koji nisu usklađeni sa IFRS:

- a) Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama ("Sl. list Crne Gore", br. 22/12).
- b) Odluka o dopuni Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama („Sl. list Crne Gore”, br. 55/12)
- c) Odluka o izmjenama i dopuni Odluke o adekvatnosti kapitala banaka („Sl. list Crne Gore”, br. 55/12)
- d) Uputstvo o načinu evidentiranja rezervacija za potencijalne kreditne gubitke, ispravki vrijednosti i otpisanih stavki bilansne aktive pri utvrđivanju početnog stanja u poslovnim knjigama banaka za 2013. godinu. ("Sl. list Crne Gore", br. 61/12).

(R89) Smatramo da član 49b Odluke o dopuni Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama („Sl. list Crne Gore”, br. 55/12 nije u skladu sa MSFI, jer se nigdje u MSFI ne navodi da su se stekli uslovi za prestanak priznavanja finansijskog sredstva, već da ovaj član predstavlja slobodnu interpretaciju regulatora koja nije poznata u zemljama članicama EU.

Dalje, ovim članom se uvodi postojanje pojma „interne evidencije”, koji treba da služi za evidenciju otpisanih sredstava. Nejasno je šta je uvođenjem ovog pojma regulator htio da postigne. Naime, u jednom dijelu člana 49b se tvrdi da su se stekli uslovi za prestanak priznavanja finansijskih sredstava, a drugom dijelu se traži da se ona vode u tzv. „internoj evidenciji”.

Smatramo da su banke, uvođenjem ovog člana, praktično primorane da:

1. Favorizuju neuredne dužnike,
2. Pričinjavaju direktnu štetu sebi, akcionarima i ostalim zainteresovanim stranama,
3. Smanjuju sveobuhvatnost i kvalitet podataka kojima raspolažu banke o neurednim dužnicima (jer su njihova dugovanja otpisana=izbrisana)

(R90) Pored toga, ostaje nejasno koju vrstu evidencije banka treba da koristi kod dokazivanja iznosa potraživanja u sudskim sporovima i da li će „interna evidencija” predstavljati dovoljno dobar dokaz. U praksi, sudovi u Crnoj Gori koji su direktno povezani sa odredbama ovog člana, zbog vremenskog okvira u kome banke mogu izvršiti prinudnu naplatu potraživanja i/ili kolateralu, do sada su pokazali veliku sporost i neefikasnost, te je bankama proces naplate loših kredita još više otežan.

Po pitanju Odluke o izmjenama i dopuni Odluke o adekvatnosti kapitala banaka („Sl. list Crne Gore”, br. 55/12) i Uputstva o načinu evidentiranja rezervacija za potencijalne kreditne gubitke, ispravki vrijednosti i otpisanih stavki bilansne aktive pri utvrđivanju početnog stanja u poslovnim knjigama banaka za 2013. godinu („Sl. list Crne Gore”, br. 61/12), banke su bile iznenađene uvođenjem sljedećih pojmova koji nisu poznati ni u jednom MSFI ili MRS:

- a) Regulatorne rezerve – obračunavaju se na osnovu kvalifikacione grupe potraživanja po procentima definisanim u Članu 48 Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama („Sl. list Crne Gore”, br. 22/12).
- b) Potrebne rezerve za procijenjene gubitke – predstavljaju pozitivnu razliku između obračunatih rezervi za gubitke i ispravke vrijednosti (Član 49a Odluke o dopuni Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama „Sl. list Crne Gore”, br. 55/12).
- c) Posebne rezerve – predstavljaju razliku obračunatih rezervi za gubitke i ispravke vrijednosti na dan primjene nove regulative odnosno 1. januara 2013. god. (Uputstvo o načinu evidentiranja rezervacija za potencijalne kreditne gubitke, ispravki vrijednosti i otpisanih stavki bilansne aktive pri utvrđivanju početnog stanja u poslovnim knjigama banaka za 2013. godinu. („Sl. list Crne Gore”, br. 61/12)).
- d) Nedostajuće rezerve - predstavljaju pozitivnu razliku po kreditu/partiji između obračunatih rezervi za procijenjene gubitke po regulatornom zahtjevu, umanjnih za već formirane posebne rezerve (saldo računa 3025) i ispravke vrijednosti po istim. (Uputstvo o načinu evidentiranja rezervacija za potencijalne kreditne gubitke, ispravki vrijednosti i otpisanih stavki bilansne aktive pri utvrđivanju početnog stanja u poslovnim knjigama banaka za 2013. godinu. („Sl. list Crne Gore”, br. 61/12)).

MSFI strogo zabranjuju postojanje bilo kojih opštih rezervi koje ne mogu biti povezane sa potencijalnim kreditnim gubitkom utvrđenim na osnovu primijenjene MSFI metodologije.

Pri tom, nedostajuće rezerve predstavljaju odbitnu stavku pri obračunu sopstvenih sredstava za potrebe adekvatnosti kapitala. Takođe, zahtijevani obračun na nivou partije, a ne neto razlika između ukupnih MSFI i lokalnih rezervi, negativno utiče na smanjenje sopstvenih sredstava, što samim tim primorava banke da izvrše dodatnu dokapitalizaciju.

Prelazak na novu regulativu ne objašnjava tretman rezervisanja sa stanovišta poreza na dobit pravnih lica, pod uslovom da je isti jasan i odobren od Poreske uprave, što bitno određuje pravilnu implementaciju MSFI i odgovarajućih MRS.

(R91) Nažalost, moramo da zaključimo da nijedan od očekivanih benefita nove bankarske regulative nije postignut. Banke su i dalje primorane da pripremaju dva seta izvještaja, kako je to već gore napomenuto, dok očekivane potrebe za kapitalom banka nisu smanjene.

6.5. TRGOVINA / MALOPRODAJA

UVOD

U ovom sektoru naši članovi prijavljuju značajan napredak, ocjenjujući da neki od izazova i dalje postoje. Generalno posmatrano, i dalje je problem što institucije slabo sprovode zakone, ali su zakonodavstvo i procedure značajno unaprijeđeni.

PREOSTALE TEME I PREPORUKE

(R92) SSICG apeluje na Vladu da obezbijedi jednak tretman poslovnih subjekata i jednaku primjenu pravila na sve, uključujući i oblasti socijalnog, penzionog i zdravstvenog osiguranja i doprinosa. Ovi troškovi čine oko 40 % troškova koje poslodavci imaju prema zaposlenima i mogu dramatično uticati na konkurentnost maloprodajnih subjekata.

7. SARADNJA SSICG SA VLADOM

Dobra saradnja koju je SSICG ostvario s Vladom tokom zadnje četiri godine nastavljena je i tokom prethodnog perioda. Saradnja je proširena izvan Vladinog Savjeta za regulatornu reformu i poboljšanje regulatornog ambijenta koji je redovno razmatrao svako izdanje Bijele knjige SSICG. SSICG se nada da će već plodna saradnja donijeti nova poboljšanja crnogorskoj investicionoj klimi, što je naš zajednički cilj.

SSICG je ponosan na podršku koju su izrazili najviši zvaničnici Vlade uključujući premijera Mila Đukanovića, potpredsjednika Vlade i ministra pravde Duška Markovića, i ministra održivog razvoja i turizma, Branimira Gvozdenovića, koji su učestvovali na sjednicama crnogorskog Savjeta stranih investitora.

Ovi sastanci predstavljaju važnu priliku za članove Savjeta da direktno komuniciraju sa predstavnicima vlade, predstave svoja viđenja i sugestije kada je u pitanju poboljšanje poslovnog ambijenta u smislu transparentnosti, stabilnosti, efikasnosti i predvidljivosti. Povratne informacije koje smo dobili od naših uvaženih gostiju uvjeravaju nas da posao koji SSICG obavlja vodi u pravom smjeru.

Ovi sastanci predstavljaju važnu priliku za članove Savjeta da direktno komuniciraju sa predstavnicima vlade, predstave svoja viđenja i sugestije kada je u pitanju poboljšanje poslovnog ambijenta u smislu transparentnosti, stabilnosti, efikasnosti i predvidljivosti. Povratne informacije koje smo dobili od naših uvaženih gostiju uvjeravaju nas da posao koji SSICG obavlja vodi u pravom smjeru.

Radujemo se nastavku i intenziviranju saradnje ne samo sa crnogorskom Vladom, već i sa diplomatskom zajednicom u Crnoj Gori, univerzitetima, civilnim sektorom i drugim poslovnim organizacijama.

8. BIZNIS I OBRAZOVANJE

SSICG je pokrenuo svoj prvi Program saradnje sa univerzitetima u 2013. godini. Početak je obilježen događajem organizovanim na Univerzitetu Donja Gorica (UDG), gdje su se predstavnici SSICG susreli sa studentima i održali prezentaciju sa inspirativnim naslovom „Strah od profita nasuprot savršenom pejzažu za investitore“.

Panelisti su bili Rüdiger J. Schulz, predsjednik SSICG i izvršni direktor Crnogorskog Telekomu i Giulio Moreno, član Borda direktora SSICG i Šef kancelarije EBRD-a u Crnoj Gori.

Predmet diskusije bio je sami Savjet stranih investitora, kao i aktivnosti koje je ova organizacija sproveda kako bi popravila ambijent u kojem njeni članovi posluju.

Ovo je samo prvi korak u onome što SSICG planira da uradi kao doprinos onome što predstavlja budućnost Crne Gore i njene ekonomije – obrazovanju. Obrazovanje jeste, a u budućnosti će to sve više biti, vodeći izvor inovacija, a samim tim i razvoja. Ono može pomoći u oblikovanju uspjeha zemlje u privlačenju SDI i na taj način stvoriti dobru bazu za budući razvoj i poboljšanje standarda života.

Ovo je samo prvi korak u onome što SSICG planira da uradi kao doprinos onome što predstavlja budućnost Crne Gore i njene ekonomije – obrazovanju. Obrazovanje jeste, a u budućnosti će to sve više biti, vodeći izvor inovacija, a samim tim i razvoja. Ono može pomoći u oblikovanju uspjeha zemlje u privlačenju SDI i na taj način stvoriti dobru bazu za budući razvoj i poboljšanje standarda života.

Još od prvog izdanja Bijele knjige SSICG iz 2009. godine, naši članovi prijavljuju da sve više osjećaju pozitivne pomake u oblasti obrazovanja. Međutim, postepeni pomaci nijesu dovoljni da bi omogućili radnoj snazi u Crnoj Gori da ostane konkurentna u sve izraženije globalnom tržištu rada.

Ovi izazovi mogu se preokrenuti u prilike u sve povezanim svijetu u kojem fizička daljina, iako i dalje važna, postaje sve manja kroz razvoj tehnologije. Upravo u tome SSICG želi da da veći doprinos u narednom periodu.

DODATAK 1: PREGLED POGLAVLJA ACQUIS COMMUNAUTAIRE-A

Tokom proširenja Evropske Unije, *acquis* je bio podijeljen u 31 poglavlje za svrhe pregovora između EU i zemalja kandidata za članstvo tokom petog proširenja (deset zemalja koje su se pridružile tokom 2004. godine plus Rumunija i Bugarska u 2007. godini). Za pregovore sa Hrvatskom (koja je pristupila EU 2013.), Islandom, Turskom, Crnom Gorom i u budućnosti sa Makedonijom, Srbijom (zemljama kandidatima), *acquis* je/biće podijeljen u 35 poglavlja, sa ciljem postizanja boljeg balansa između: dijeljenja najtežih u posebna poglavlja radi lakšeg pregovaranja, objedinjavanja nekih manjih poglavlja, prebacivanja politika između poglavlja, kao i preimenovanja nekih od njih tokom procesa:

1. Sloboda kretanja robe
2. Sloboda kretanja radnika
3. Pravo poslovnog nastanjivanja i sloboda pružanja usluga
4. Sloboda kretanja kapitala
5. Javne nabavke
6. Pravo privrednih društava
7. Pravo intelektualne svojine
8. Politika konkurencije
9. Finansijske usluge
10. Informatičko društvo i mediji
11. Poljoprivreda i ruralni razvoj
12. Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika
13. Ribarstvo
14. Saobraćajna politika
15. Energetika
16. Porezi
17. Ekonomska i monetarna politika
18. Statistika
19. Socijalna politika i zapošljavanje
20. Preduzetništvo i industrijska politika
21. Transevropske mreže
22. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata
23. Pravosuđe i osnovna prava
24. Pravda, sloboda i bezbjednost
25. Nauka i istraživanje
26. Obrazovanje i kultura
27. Životna sredina
28. Zaštita potrošača i zdravlja
29. Carinska unija
30. Spoljni odnosi
31. Spoljna, bezbednosna i odbrambena politika
32. Finansijska kontrola
33. Finansijske i budžetske odredbe
34. Institucije
35. Ostala pitanja

DODATAK 2: ČLANOVI SAVJETA

 <p>Hellenic <small>Coca-Cola</small> Passion for Excellence</p>	 <p>CKB CRNOGORSKA KOMERCIJALNA BANKA member of <i>otp group</i></p>	 <p>European Bank for Reconstruction and Development</p>	 <p>ERSTE <small>BANK</small></p>
 <p>AZMONT INVESTMENT</p>	 <p>HYPO ALPE ADRIA SA VAMA. UZ VAS. ZA VAS.</p>	 <p>Deloitte.</p>	 <p>T . . .</p>
 <p>EKO</p>	 <p>telenor</p>	 <p>UNIQA osiguranje</p>	 <p>TRI ANGLE</p>
 <p>pwc</p>	 <p>LUŠTICA BAY <i>Montenegro</i></p>	 <p>PORTO MONTENEGRO</p>	 <p>m:tel Imate prijatelje!</p>
 <p>KPMG</p>	 <p>TREBIJESA MOLSON COORS COMPANY</p>	 <p>MONTENEGRO STARS HOTEL GROUP</p>	 <p>SIEMENS</p>
 <p>NLB Montenegrobanka</p>		 <p>SOCIETE GENERALE MONTENEGRO</p>	

ZA SAVJET STRANIH INVESTITORA CRNE GORE:

Rüdiger J. Schulz, predsjednik SSICG
Sonja Ražnatović, sekretar SSICG
Kosta Radonjić, konsultant

ZAHVALNOST

SSICG želi da zahvali svim članovima koji su dali doprinos izradi
Bijele knjige za 2013. godinu.

